

Kleine monumenten in

**Kapelle
Biezeling
Eversdijk en
Schore**

door M.J. de Regt

Heemkundige Kring 'De Bevelanden'

Goes 2004

Colofon

Dit boekje is een uitgave van de Werkgroep Kleine Monumenten van de Heemkundige Kring 'De Bevelanden'

Tekst M.J. de Regt
A.J. Beenhakker

Foto's T.J. Rijn
U.J. Huber
M. de Goffau

Inventarisatie M.J. de Regt
T.J. Rijn
C.A. Potter
M. Verhulst

© 2004 Heemkundige Kring
'De Bevelanden'

Uitgegeven met steun van: Notariskantoor Gmelich Meijling te Kapelle
de Gemeente Kapelle
de Maurits van Kattendijke Stichting
de heer B. Oele te Kapelle.

Met dank aan Jeroen Dagelincx, Jan Geensen, Frank de Klerk, Addie Sandee-Minnaard van het gemeentearchief Goes en Janny Geene-Heijboer van de Heemkundige Kring 'De Bevelanden' voor hun adviezen en correctiewerk.

Druk: Drukkerij van Velzen B.V., Krabbendijke.

Inleiding

In december 2001 verscheen het boekje 'Kleine monumenten in Wemeldinge'. Het ontving een zo goed onthaal dat, mede op verzoek van de gemeente Kapelle, is besloten een volgend boekje over de kleine monumenten in de andere dorpen van de gemeente samen te stellen. Het betreft de dorpen Kapelle, Biezeling, Schore en Eversdijk.

Het is opvallend dat in oude dorpen als Kapelle en Biezeling relatief weinig kleine monumenten zijn bewaard. Veel woningen en schuren zijn afgebroken of zo vertimmerd, dat oude kenmerken zijn verdwenen. Het meest in het oog springend is de afbraak van de monumentale oude Zeeuwse schuur en woning Maalstede 1, die dateerde uit 1858. Daarmee is niet alleen een beeldbepalende plek in het dorp verloren gegaan, maar ook een aantal kleine monumenten, waarvan sommige naar een andere plaats zijn overgebracht en geen relatie meer hebben tot hun oorspronkelijke plek.

Wat zijn kleine monumenten?

Het is belangrijk dat we ons eerst bezighouden met de vraag: 'Wat zijn kleine monumenten?'

In het algemeen kunnen we kleine monumenten omschrijven als 'monumentale onderdelen van gebouwen'. Zonder naar volledigheid te streven noemen we makelaars, gevelstenen, gevelversieringen, dak- en nokversieringen, deuren en ramen, maar ook hekken en hekpalen, pompen, gedenkstenen, monumenten, stoepen en stoeppalen.

Van iedere categorie is in de dorpen wel iets terug te vinden, echter niet in de mate waarin we ze in b.v. Wemeldinge aantreffen.

Met uitzondering van enkele stoeppalen zijn er in de dorpen, waar het hier om gaat, geen kleine monumenten uit de 17e en 18e eeuw aangetroffen. Het meeste dateert uit de 19e of 20e eeuw.

Vervolgens moeten we ook de vraag stellen of er in de tijd gezien grenzen zijn om iets als een klein monument aan te duiden. Deze vraag kan niet zomaar met ja of nee beantwoord worden. Ook in de 19e en 20e eeuw zijn er stijlen, objecten en elementen die kenmerkend zijn voor een bepaalde periode, zoals het Classicisme, Art-nouveau (Jugendstil) en Art-déco-stijl.

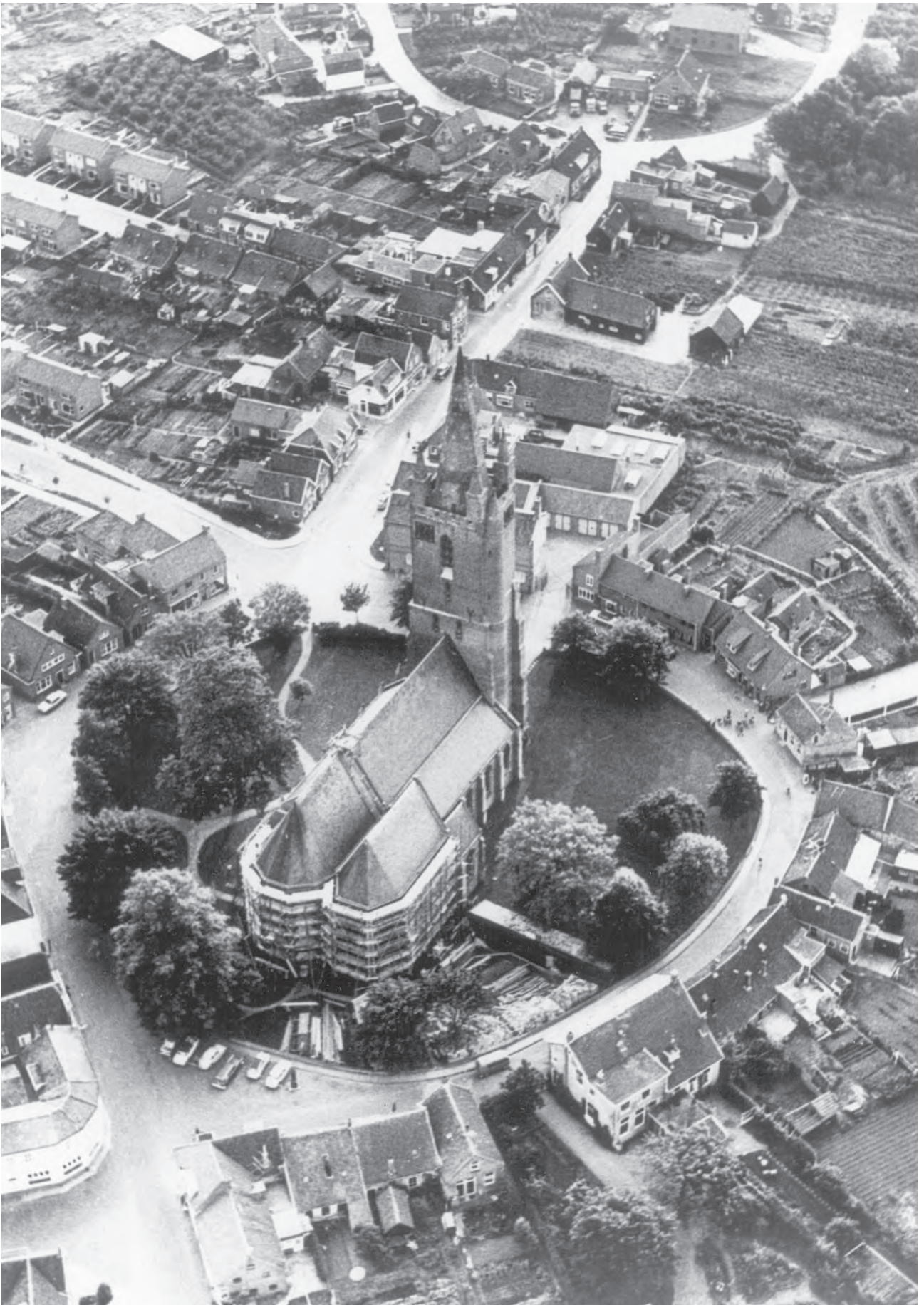
Daarnaast waren er natuurlijk ook de dorpstimmerman, de metselaar en de smid, die hun eigen stijlkenmerken en opvattingen vaak op verrassende wijze vorm wisten te geven en deze op en bij het huis aanbrachten of in het straatbeeld een plek gaven. Ook de 'nieuwe tijd' heeft stijlkenmerken, objecten en elementen, die nu al als klein monument kunnen worden aangeduid. We denken dan aan de twee beeldjes vóór het gemeentehuis in Kapelle en van nog recenter datum het monument voor de gevallen in de Tweede Wereldoorlog op de markt in Biezeling.

Het behouden waard

Wanneer we het geheel overzien, dan moeten we constateren dat er veel bebouwing met streekeigen kenmerken, zoals boerenwoningen, kleinere arbeiderswoningen en schuren is afgebroken. In plaats daarvan zijn nieuwe woningen gebouwd, die een schaal groter zijn dan de oude bebouwing, of is bestaande bebouwing zodanig verbouwd, dat de oude kenmerken niet meer duidelijk zichtbaar zijn. Dit geldt trouwens ook voor de inrichting van de openbare ruimte: stoepen, stoepstenen, stoeppalen en stoephekken zijn zo goed als verdwenen. Natuurlijk houdt dit ook verband met de veranderingen die het veilig verkeer eist en met onze behoeften, die heel anders zijn dan vijftig jaar geleden. Maar toch... heel wat waardevols is verdwenen, waarvan we ons gerust mogen afvragen of dat wel nodig was.

Gelukkig zijn er nog gebouwen, objecten en elementen overgebleven, die niet alleen onze aandacht verdienen, maar ook onze zorg nodig hebben.

Kleine monumenten... ze zijn het behouden waard.

Kapelle

De ontwikkeling van het dorp Kapelle

Vóór de twaalfde eeuw, voordat de bedijking van Zuid-Beveland was begonnen, liep er een kreek van Wemeldinge naar Biezelingse. Deze droeg bij Wemeldinge de naam Cutsee, onder Kapelle heette hij Tieringe en het gedeelte tussen Kapelle en Biezelingse stond later bekend als het Molenwater. In feite was het een restant van een veel bredere geul, die in de loop van de eeuwen was verzand. De hoge oevers van deze kreek zijn nog altijd in het landschap te zien als de hooggelegen brede kreekkrug, waarop de Wemeldingse Zandweg is aangelegd. Hoewel er bij de ruilverkaveling in de jaren 1970 wel het een en ander is opgeruimd, zijn gedeelten van de restgeul Cutsee-Tieringe nog altijd in het landschap te zien. Waarschijnlijk nog voor de eerste grote bedijking (kort na 1134) is de Tieringe bij het huidige dorp Kapelle afgedamd. De dam is nog herkenbaar als het rechte stuk van de Biezelingsestraat naast hotel 'De Zwaan'.

Vanaf dit punt liep er ook een kreekkrug in westelijke richting over Dijkwel en Abbekinderen naar Goes. Ook hier moet een kreek hebben gelegen, maar van de restgeul is niets meer te vinden. Juist op de plek waar de kreekkruggen samenkomen ligt de kern van het dorp Kapelle.

Uit de naam van het dorp blijkt al, dat de nederzetting is ontstaan rondom een kapel. Aangezien in oude bronnen geregeld sprake is van 'Capelle ter Maelstede', is dit blijkbaar de kapel van het kasteel Maelstede geweest. We mogen dit kasteel wel beschouwen als de oorsprong van het dorp Kapelle. De plaats van het vijftiende-eeuwse kasteel is nog altijd duidelijk zichtbaar als het eilandje in de slotgracht langs de straat Maelstede. Even ten oosten daarvan heeft een oudere kasteelberg met een voorburcht gelegen, die ook beide omgracht waren. Dit oudste huis Maelstede is waarschijnlijk omstreeks 1200 gebouwd, kort na de bedijking van de oude kern van Zuid-Beveland. Het geslacht Van Maelstede was afkomstig uit de omgeving van Hulst, waar ze ook een kasteel van die naam hadden. De familie verwierf belangrijke bezittingen op de pas ingedijkte Bevelanden en behoorde al spoedig tot de machtigste families van Zeeland. Het slot Maelstede is, samen met het slot van Kruiningen, in de Middeleeuwen het voornaamste kasteel van Zuid-Beveland geweest.

Naar de kapel van dit kasteel is dus het dorp genoemd. Prof. Dekker veronderstelde dat deze kapel eerst moet hebben gelegen op de plek die 'het oude kerkhof' werd genoemd, juist ten oosten van het kasteleilandje. Inderdaad zijn daar graven gevonden, echter geen resten van een kapel. Het is dan ook waarschijnlijker, dat de kapel heeft gestaan op de plek van de huidige kerk. Er werd duidelijk onderscheid gemaakt tussen 'Capelle ter Maelstede', de plek waar de kapel stond en Maelstede zelf, het mottekasteel. Inderdaad zijn onder de huidige kerk resten gevonden van een ouder tufstenen gebouw, dat uit omstreeks 1200 kan dateren, dus uit dezelfde tijd als het slot. Wellicht is de kapel wel door het geslacht Van Maelstede gesticht. Wanneer de kapel tot parochiekerk is verheven, weten we niet, maar het moet tussen 1216 en 1248 zijn geweest. Waarschijnlijk is de nieuwe parochie afgesplitst van Kloetinge.

De kern van Kapelle is dus ontstaan op een brede kreekkrug, bij de splitsing van de wegen naar Wemeldinge (Ooststraat), Dijkwel (Weststraat) en Biezelingse, vlakbij de afdamming van de Tieringe. Een deel van dit watertje is nog lang zichtbaar geweest als een sloot in de laagte, waar nu de basisschool 'Het Honk' staat. Het kerkhof kwam aan de noordzijde van de Weststraat te liggen; de straat eromheen, het Kerkplein, vormt bijna een cirkel. Het centrum van het dorp is vanouds de hoek Kerkplein-Biezelingsestraat, waar nog steeds de eeuwenoude herberg 'De Zwaan' staat.

De groei van Kapelle is sterk bepaald door de vier kastelen, die bij het dorp stonden. Ze lagen vlakbij elkaar aan de oostzijde van het dorp. In dit opzicht is Kapelle uniek in Zeeland.

Zoals hierboven al is vermeld, was Maelstede de oudste van de vier.

Het kasteel Bruëlis werd waarschijnlijk omstreeks 1350 gebouwd aan de Langegracht. Dit water was een gekanaliseerd gedeelte van de Tieringe, dat van Maelstede naar de dam in de Biezelingsestraat liep. De slotgracht van Bruëlis is in de nieuwe uitbreiding van het dorp hersteld; daarbinnen ligt nu een hertenkamp. De stamvader van het geslacht Bruëlis, genaamd Simon de Bastaard, die in 1352 overleed, was waarschijnlijk een bastaardzoon van graaf Jan II van Holland, Zeeland en Henegouwen. Daarop wijst ook zijn familiewapen, waarin het wapen van Henegouwen is opgenomen. Hij werd beleend met de heerlijkheid Bruyelles in Henegouwen en ontleende zijn familienaam aan deze plaats. Simons zoon trouwde met Margaretha van Maelstede en dit verklaart dan ook waarom hij een kasteel bouwde vlak bij Maelstede. Het geslacht Bruëlis erfde een deel van de bezittingen van de Maelstedes. De kastelen Maelstede en Bruëlis werden tegelijkertijd in het begin van de negentiende eeuw afgebroken.

Het huis Gistellis moet vlak bij Bruëlis hebben gestaan, tegenover de ingang van het huidige hertenkamp. Het is waarschijnlijk omstreeks 1500 gebouwd door Gerard van Gistellis, die in 1499 was gehuwd met Margriet van Maelstede, de laatste erfdochter van die familie. Ook de familie Van Gistellis was afkomstig uit Vlaanderen, namelijk uit Gistel. Het huis is omstreeks 1800 verdwenen.

Het vierde kasteel, Pouques, lag als enige in het Vroonland, aan de overzijde van het kreekje de Muilvliet. Volgens Smallegange zou het in het midden van de zestiende eeuw zijn gebouwd door Jan van Pouques, heer van Poeke in Oost-Vlaanderen en zijn vrouw Anna van Oostende, van het slot Oostende in Goes. Het heeft niet lang bestaan, want in 1622 was het al verdwenen. Het merkwaardige feit doet zich dus voor, dat alle vier de kastelen van Kapelle door Zuid-Nederlandse geslachten zijn gebouwd. Kapelle heeft trouwens nog meer versterkte plaatsen gehad. Ten oosten van Maelstede heeft het versterkte huis Pronkenburg gestaan en aan de Noordweg ligt nog altijd de rest van de kasteelberg, bekend als 'de Duivelsberg'.

Rond 1600 moet Kapelle een indrukwekkend dorp zijn geweest met zijn vier kastelen en zijn enorme kerk, die in 1503 tot kapittelkerk was verheven. De lakennijverheid maakte het tot een welvarende plaats. Toch was het dorp niet groot. Op de eerste kadastrale kaart van 1832 vinden we alleen dorpsbebouwing langs het Kerkplein, de Weststraat, het eerste stukje van de Biezelingsestraat, de Ooststraat en op Maelstede tegenover het kasteelterrein. In tegenstelling tot Kloetinge en Wemeldinge waren er geen achterwegen. De vier kastelen waren toen al verdwenen, maar aan de Biezelingsestraat was de uitgestrekte buitenplaats Jagtlust ontstaan, ook 'Rust na Arbeid' genoemd. Dit buiten dateerde waarschijnlijk uit het laatst van de achttiende eeuw en werd in 1934 afgebroken. Even ten noorden van Jagtlust werd in 1910/1911 Villa Annie gebouwd; dit fraaie gebouw in art-déco-stijl heet nu Sonnevank.

Het dorp Kapelle kreeg een sterke impuls door de aanleg van de spoorlijn in 1868. Het station werd gebouwd aan de Stationsweg, die een nieuwe verbinding vormde tussen de Biezelingsestraat en de Dijkwelsestraat. Het dorp begon nu langs deze straten in de richting van de spoorlijn te groeien. In 1917 werd tegenover het station de veiling gesticht. Deze bracht veel activiteit in het dorp, dat uitgroeide tot een centrum van fruitteelt en fruitverwerking. Pas in 1926 zou op particulier initiatief het eerste bouwplan totstandkomen, de zogenaamde Nieuwe Wijk ten oosten van de Biezelingsestraat. Verdere ontwikkelingen vonden pas plaats na de Tweede Wereldoorlog. Inmiddels is de oude kern aan alle kanten door woonwijken omgeven.

De belangrijkste bijzondere elementen en gebouwen in Kapelle

Stoepstenen

Om grenzen van een bepaald gebied aan te geven werden en worden vaak palen, stenen, muurtjes, hekken of een combinatie daarvan toegepast.

Zo werden in het verleden grenspalen gebruikt om de grens van een land, provincie, gemeente of een domein aan te geven.

Binnen een dorp werden de ruimten verder onderverdeeld in wijken, straten, percelen en bebouwing. Bij veel van die gebieden zijn muurtjes, stenen of palen als zichtbare grenzen van het eigen gebied aangebracht. Rond de kerk of andere bijzondere gebouwen is vaak een muurtje gemetseld of een hek aangebracht om de begrenzing van het eigen gebied duidelijk te maken.

In de straat zien we vaak een straatprofiel, waarbij de strook voor het huis eigendom is van de bewoner; vaak bestond die uit een eigen stoep, verhard of onverhard en soms uit een strook tuin. Bij de entree naar de deur stonden bij de monumentale woningen stoepstenen. Naargelang de welstand van de bewoners, waren de stoepstenen fraai of minder fraai.

In de zestiende en zeventiende eeuw waren de stenen door middel van een muurtje met de voorgevel verbonden, waarover een hardstenen plaat of een houten plank werd gelegd.

Op het overige deel van de stoep speelde het openbare leven zich af; de strook werd gebruikt voor handel, koopwaar en ontmoeting.

Wat Kapelle betreft zijn er drie stoepstenen bewaard gebleven (foto's 85-93). Vóór 1979 stonden de stenen op de hoek Weststraat-Goessestraatweg-Dijkwelsestraat in de berm. Waar de stenen oorspronkelijk hebben gestaan is niet bekend.

De mooiste steen is nog vrij gaaf en compleet en behoort tot het type renaissancesteen. Aan de bovenkant is de steen voorzien van een schild, daaronder voluten en een wortel. Een andere steen is van boven plat en heeft misschien dienst gedaan als drager voor een bank of tafel. Op de steen is een leeuwenkop afgebeeld; bovendien is hij voorzien van een wortel.

In 1979 zijn de drie stenen verplaatst naar het plantsoen bij de bibliotheek, waar ze nu medio 2004 zijn overwoekerd door de beplanting.

Andere stenen

Stoeppalen, schampstenen en grensstenen

Bij particuliere woningen wordt de eigen stoep of strook eigen grond vóór de voorgevel ook wel gemarkeerd door stoeppalen met daartussen kettingen, buizen of stangen. Van dit type zijn in Kapelle en Biezelinghe geen voorbeelden aanwezig.

Naast de stoepstenen en stoeppalen zien we ook wel de schampstenen, die op de hoeken van de straten en ook wel in smalle straatjes werden toegepast om beschadiging aan de gevels van de bebouwing te voorkomen. Op de hoek van de Noordstraat-Hoofdstraat in Biezelinghe heeft lang een schampsteen gestaan; bij de bouw van nieuwe woningen ter plaatse is die weggehaald.

In de Ooststraat heeft een grenspaal gestaan (foto's 94 en 95). De grenspaal is in 1992 weggehaald. De grenspaal gaf de beheersgrens aan tussen de gemeente Kapelle en de Postweg, in verband met het onderhoud van de wegen. De paal is vermoedelijk in 1830 geplaatst bij het in gebruik nemen van de Postweg op Zuid-Beveland. Op de paal stond het opschrift 'Kanton 4'. Waarschijnlijk is de paal het beginpunt van de laatste van de vier kantons op Zuid-Beveland.

Vermoedelijk heeft er aan het einde van de Weststraat, ter hoogte van de Dijkwelsestraat, ook een grenspaal gestaan. Het onderhoud van het gedeelte dat door het dorp liep was voor rekening van de gemeente Kapelle.

Stoepstenen, stoeppalen en schampstenen worden meestal ingedeeld bij de categorie van het straatmeubilair, zoals bijvoorbeeld ook lantaarnpalen, pompen, stoepen, gedenkmonumenten, fonteinen en banken.

Maalstede

Maalstede 1, foto's 1-11

Op foto 1 is de oude boerderij te zien, die in 1980 is vervangen door de boerderij op foto 2.

Daarmee is een fraaie boerderij verloren gegaan.

Enkele elementen uit de oude boerderij zijn bewaard gebleven, zo is het smeedijzeren rooster uit de oude deur in de deur van de nieuwe woning gezet. Andere kleine monumenten, zoals de deurbel en de tuinbank, zijn door de vorige eigenaar meegenomen naar het adres Plasweg 3.

Maalstede 3, foto's 12-16

Voor de woning Maalstede 3 is een mooi smeedijzeren hek aanwezig, waarvan het hekje naar de voordeur en het zijhek een extra versiering hebben.

Maalstede 21, foto 17

Op de hardstenen gevelsteen staat de tekst:

DE EERSTE STEEN
GELEGD DOOR
L.W. SCHIPPER Az
28 FEBRUARI 1883

Biezelingsestraat

Biezelingsestraat, hek vóór 'De Beukenhof', foto's 18-22

Het fraaie oude hek vóór de serviceflat 'De Beukenhof' aan de Biezelingsestraat, is een overblijfsel van de oude begraafplaats, die hier heeft gelegen. Het hek is geplaatst in 1875 bij de ingebruikname van de begraafplaats.

Biezelingsestraat 28, foto's 23-24

Statig huis met paneeldeur en versierde luiken aan de ramen.

Biezelingsestraat 2, foto's 25-30

Vóór dit pand, waarin in het verleden de meubel- en woninginrichting van H. Blok en Zonen was gevestigd - nu in gebruik als Chinees restaurant - ligt een stoep, uitgevoerd in granito en ingelegd met mozaïekwerk van geometrische figuren en de tekst: 'Complete Meubileering Karpotten en Vloerzeilen'. Delen van de stoep zijn in slechte staat. Als de stoep behouden moet blijven is restauratie dringend gewenst.

Biezelingsestraat 9, 'Huys Gistellis', foto's 31-34

Het Huys Gistellis is gebouwd in 1915 voor notaris C.A. Huvers, op korte afstand van de plek waar het Slot Gistellis heeft gelegen. Van de villa zijn de originele tekeningen en stukken bewaard gebleven. Als we het huis in zijn huidige vorm vergelijken met de bouwtekeningen blijkt dat het huis, afgezien van enkele aanbouwen, zo goed als ongewijzigd is gebleven. Het huis heeft een mooie ingangspartij, een mooi gedetailleerde erker met daarboven een balkon en balkondeuren. Apart zijn ook de lateien boven ramen en deuren.

Biezelingsestraat 34, foto's 35-38

De woning is in 1910 gebouwd als notariswoning voor notaris L.E.A. Liebert en is in 1928 verbouwd als dokterswoning annex praktijk voor dokter Pfeiffer.

De woning is ontworpen door A.L.J. Goethals met veel bijzondere details.

Voorgevel: aan de linkerzijde van de woning is een erker gebouwd in de vorm van een veelhoek, afgedekt met een koepeldak.

In het midden een terras met terrasdeuren en een bovenlicht met mooie roedeverdeling.

Rechts een erker met daarboven balkon, raam en deur in een vorm en met elementen die aan de Jugendstil doen denken.

Het smeedijzeren hek voor de woning is uit dezelfde periode. De hekpalen zijn bekroond met denappels, de hekspijlen met Franse lelies.

Biezelingsestraat 67, Gereformeerde Kerk, foto's 39-41

De Gereformeerde Kerk is gebouwd in 1916, ter vervanging van het kerkje aan de Noordstraat in Biezelinge. De ingangspartij heeft een karakteristieke vormgeving, die geaccentueerd wordt door de uit de muur springende houten constructie boven de deur. Op de deur fraaie smeedijzeren scharnieren. De ingangspartij in de toren heeft een vergelijkbare vorm.

Boven de deur in de toren is een gevelsteen aangebracht met de tekst:

DE EERSTE STEEN
GELEGD OP
14 JANUARI 1916
DOOR
Ds B.A. KNOPPERS

Biezelingsestraat 69, foto's 42-43

De woning naast de Gereformeerde Kerk, foto's 42-43, dateert uit het eerste kwartaal van de 20e eeuw met accenten uit de Art-déco-periode.

Op de daklijst van de woning is een fraaie makelaar aangebracht.

Biezelingsestraat 110, Elektriciteitshokje, foto's 44-45

Aan het einde van de Biezelingsestraat, foto's 44-45, staat een elektriciteitshokje van de PZEM, zoals die in het verleden werden gebouwd. Boven de deur het oude logo van het bedrijf. Boven het logo nog het oude huisnummerplaatje A 195.

Biezelingsestraat 63b, Christelijke school, foto 46

De voormalige Christelijke lagere school is in 1904 gebouwd als een twee-klassige school met onderwijzerswoning.

De naam is aangebracht, op de manier zoals dat toen gebruikelijk was, op de gootlijst.

Dijkwelsestraat

Dijkwelsestraat 51, foto's 47-48

Voordeur, paneeldeur met twee smeedijzeren roosters. Op de stoep tegels met geometrische figuren.

Dijkwelsestraat 53, foto's 49-50

In de gevel een gevelsteen met de tekst:

De eerste steen
gelegd door
A. Spijk 2/2 1906

De lateien in de zijgevel zijn versierd met gekleurde steen. Op de dakrand en op de nok versierings-elementen.

Goessestraatweg

Goessestraatweg 3 en 9; foto's 51-54

De woningen nummers 3 en 9 hebben beiden een mooie 19e eeuwse neo-rennaissance voordeur met kussenpanelen. De woning Goessestraatweg 9 heeft bovendien aan de voor- en zijgevels mooi gekleurd siermetselwerk.

Goessestraatweg 19, villa Eureka, foto's 55-61

Een bijzonder gebouw is de villa Eureka, gebouwd in 1886-1887, de oorspronkelijke woning van de eigenaar van de firma Van der Have.

Op foto 55 is de oorspronkelijk gebouwde woning afgebeeld, die bestond uit één bouwlaag met kap. In 1905 is de woning uitgebreid met een volledige bouwlaag. De woning heeft bij die gelegenheid een andere stijl gekregen, waarbij motieven uit de neo-rennaissance en neo-barok zijn toegepast. In de nieuwe situatie is het accent komen te liggen op het middengedeelte met de deur en het balkon met het smeedijzeren balkonhek. De consoles die het balkon dragen zijn rijk versierd met blad- en bloem-motieven.

Kerkplein

Pompen, foto's 62-69

Aan het Kerkplein staan twee gietijzeren dorpspompen, die omstreeks 1870 zijn gegoten door de ijzergieterij 'De Prins van Oranje'.

De pompen dienden om de plaatselijke bevolking van water te voorzien; de beide pompen staan nog steeds op dezelfde plek als in 1870.

Tijdens de oorlog zijn de pompen vernield. Na de oorlog zijn ze herplaatst; de koppen van de pompen zijn vernieuwd, waarbij ze ook enigszins zijn veranderd. Bij de pomp tegenover het gemeentehuis is de bekroning met de knop vervangen door een ringmotief en ontbreekt het lekbakje.

Bij de andere pomp is de geribbelde kop en de bekroning vervangen door een glad exemplaar. De verschillen zijn goed te zien op oude prentbriefkaarten.

Kerkplein 1

Beelden voor het gemeentehuis, foto's 70a en 70b

Voor het gemeentehuis staan twee beelden die belangrijke inkomensbronnen uit het verleden weergeven. Links zien we de fruitteler en rechts de lakenwever, een belangrijke inkomensbron uit de middeleeuwen.

Kerkplein 35-37, foto's 71-76

De woning is rond 1870 gebouwd als dokterswoning en in 1920 gesplitst in twee woningen. Aan de gevels is een blokbepoetsing aangebracht.

Boven de deur en de ramen is een gietijzeren versiering van een bloem met takken aanwezig. De ramen zijn onder en boven voorzien van luiken, aan de boven- en onderzijde voorzien van een

geschulpte rand. Beide woningen hebben een identieke voordeur, een paneeldeur met twee gietijzeren roosters; het bovenlicht op nr. 35 is uitgevoerd als glas-in-lood raam met gekleurd glas; het bovenlicht op nr. 37 is uitgevoerd in lichtgetint glas.

Kerkplein 55, foto's 77-78

De woning heeft een aparte topgevelversiering, bestaande uit een houten vakwerk; op het dak een mooie nokpan.

Kerkplein 57, foto's 79-81

De woning is gebouwd omstreeks 1880 als pastorie van de Nederlandse Hervormde Kerk. Het herenhuis heeft een statig karakter en een mooie gevelindeling en een mooie voordeur met bovenlicht in neo-barokstijl. Door de donkere kleur, waarin het huis is geschilderd, zijn de details in deur en kozijnen niet goed zichtbaar.

De woning is bekend als het geboortehuis van de schrijfster Annie M.G. Schmidt. Bij de voordeur is een herinneringsbord aangebracht dat de aandacht daarop vestigt.

Kerkplein, oorlogsmonument, foto 82

In de tuin bij de Hervormde Kerk is een monument geplaatst met de namen van hen die in de Tweede Wereldoorlog gevallen zijn.

Ooststraat 45A, foto's 96-99

Aan de Ooststraat 45 A staat de voormalige meestof 'De Nijverheid'. Hij is gebouwd in 1871 zoals blijkt uit de in de voorgevel aangebrachte gevelsteen.

Het gebouw heeft door de aangebrachte rondboogfries en de pilastergeleding een karakteristieke verschijningsvorm.

Stationsstraat 43, foto's 100-102

Het woonhuis is blijkens de ingemetselde gevelsteen gebouwd in 1883, maar bevat bouwelementen die verwijzen naar de latere Jugendstil-periode. Dit blijkt ook uit de in het deurportaal aangebrachte mozaïekstoep, die het jaartal 1915 vermeldt. Het huis heeft een fraaie ingangspartij met mooi versierd portaal en een voordeur met kussenpanelen en smeedijzeren roosters. Een bijzonder mooi element is de erker met daarboven het balkon en het kozijn met openslaande deuren.

Militaire Franse erebegraafplaats aan de Kitskinderseweg, foto's 103-108

De militaire Franse begraafplaats maakt deel uit van de in 1932 aangelegde algemene begraafplaats. Op de begraafplaats zijn de Franse militairen begraven, die in de Tweede Wereldoorlog zijn gesneuveld.

Voor de gevallen is op 16 mei 1950 een monument onthuld bij de ingebruikname van de Franse begraafplaats. Het monument is geschonken door het comité 'Souvenir Francais aux Pays-Bas'. Het bestaat uit een zuil met van boven een kruis; daaronder het symbool van de Gallische haan en de datum 1940-1945. Onder de haan links het Nederlandse en rechts het Franse wapen.

Op het onderste gedeelte van het monument de tekst:

**CE MONUMENT A ETE ELEVE PAR LE
SOUVENIR FRANCAIS
PAR SES AMIS DES PAYS-BAS
ET PAR LEURS CAMARADES**

Daaronder in kleinere letters:

**A LA MEMOIRE DES 600 SOLDATS AVIATEURS ET
MARINES FRANCAIS TOMBES SUR LE SOL NEERLANDAIS**

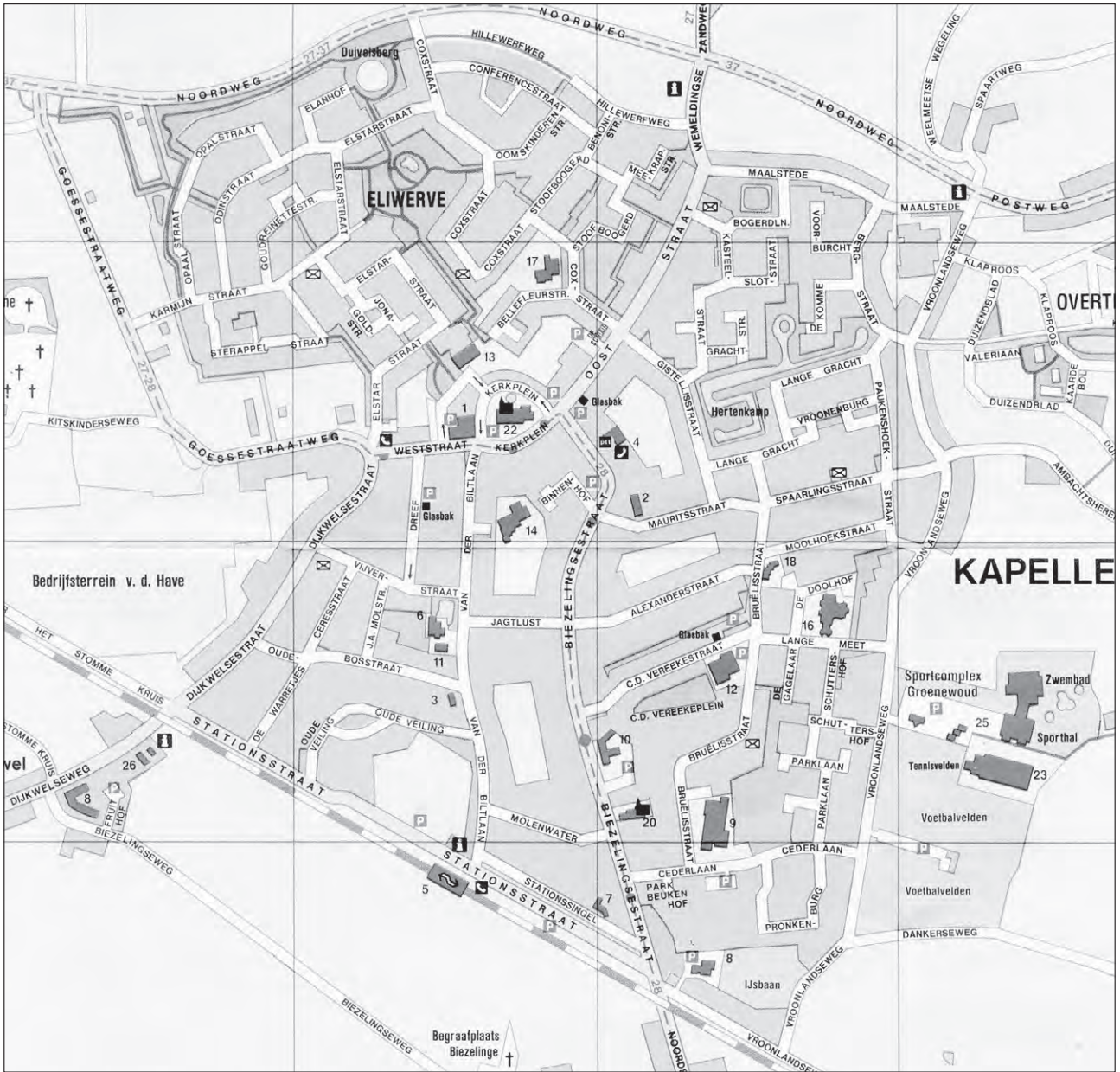
Vertaling:

**DIT MONUMENT IS OPGERICHT DOOR SOUVENIR FRANCAIS EN
HUN VRIENDEN IN NEDERLAND EN DOOR HUN KAMERADEN**

Daaronder in kleinere letters:

**TER NAGEDACHTENIS AAN DE 600 FRANSE SOLDATEN,
VLIENIERS EN MARINIERS DIE GEVALLEN ZIJN OP
NEDERLANDSE BODEM**

Achter de zuil een gebogen wand, waarop de namen van alle gevallen zijn vermeld.
Door de bevolking van Kapelle is een monument geschonken (foto's 104-105) voorstellende een op
een voetstuk geplaatste Gallische haan.

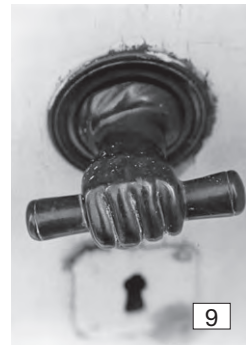
Stratnamenkaart Kapelle

Maalstede 1

1. Boerderij, oude situatie, afgebroken in 1980.
2. Boerderij, nieuwe situatie, gebouwd in 1980.
3. Voordeur van het oude huis.
4. Gietijzeren roosterwerk uit de voordeur.
5. Voordeur van het nieuwe woonhuis, waarin het roosterwerk uit de oude deur is verwerkt.

Maalstede 1

6. De oude Zeeuwse schuur met riet afgedekt....nu afgebroken.
7. Mooie dakpannen op het oude nu afgebroken huis.
8. Hoogte merk, onderdeel van het oude waterpasnet, ingemetseld in de oude woning.
9. Deurbel aan de voordeur in de vorm van een handje; door de vorige eigenaar meegenomen naar zijn nieuwe woning Plasweg 3.
10. Tuinbank, door de vorige eigenaar meegenomen naar Plasweg 3.
11. Tuinbank, zijaanzicht.

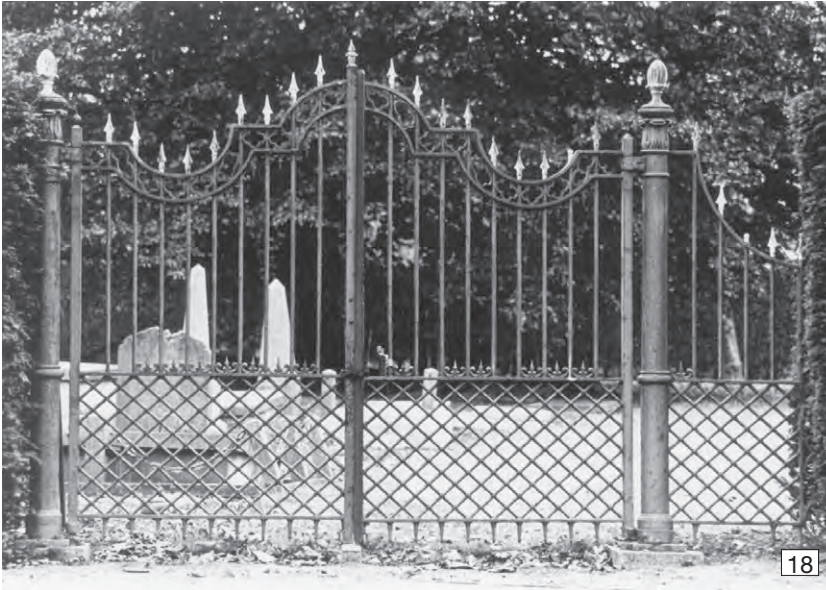
Maalstede 3

- 12. Hek.
- 13. Hekje naar de voordeur van de woning.
- 14. Hekpost met bekroning.
- 15. Detail van het hekje met Franse lelie.
- 16. Detail van het middengedeelte van het hekje.

Maalstede 21

- 17. Gevelsteen.

Biezelingsestraat vóór de 'Beukenhof'

- 18. Fraai toegangshek vóór de voormalige begraafplaats, oude situatie. (De begraafplaats was toen nog in gebruik)
- 19. Hetzelfde hek in de huidige situatie voor de 'Beukenhof'.
- 20. Detailfoto bekroning hekstijl.
- 21. Detailfoto bekroning bovenkant dwarsstijl.
- 22. Detailfoto hek met Franse lelies.

Biezelingsestraat 28 23. Woning ca. 1900, luiken met aan de boven- en onderzijde een versiering.
24. Voordeur, paneeldeur.

Biezelingsestraat 2 25-30. Stoep vóór de voormalige meubel- en woninginrichtingswinkel H. Blok en Zonen. De stoep is uitgevoerd in granito, ingelegd met mozaïekwerk van geometrische figuren en de tekst 'Complete Meubileering Karpetten en Vloerzeilen'.

Biezelingsestraat 9 'Huys Gistellis'.

- 31. Foto voor- en zijaanzicht, balkon uitgevoerd in opengewerkt siermetselwerk; bovenkant balkon afgewerkt met een hardstenen plaat.
- 32. Foto erker en balkon. Deuren en ramen met bovenlichten met een mooie roedeverdeling.
- 33. Ingangspartij. Portaal met daarboven een latei.
- 34. Nokversiering, gootklossen, lateien boven deuren en ramen en gevelsteen met de naam 'Huys Gistellis'.

Biezelingsestraat 34

35-38. Voorgevel, links een rond torentje, in het midden een terras met terrasdeuren, een bovenlicht met mooie roedeverdeling en rechts een balkon, raam en deur in een vorm, die aan de Jugendstil doet denken. Vóór het huis een smeedijzeren hek.

Biezelingsestraat 67

39-41. Gereformeerde Kerk. De kerk is in 1916 gebouwd en heeft een karakteristieke ingangspartij en mooie scharnieren op de deuren.

Biezelingsestraat 69

42-43. Woning uit het eerste kwart van de 20e eeuw met accenten uit de Art-déco-periode.

44

Biezelingsestraat 110

44-45. Elektriciteitshokje van de PZEM.

Biezelingsestraat 63b

46. De oude Christelijke School uit 1904.

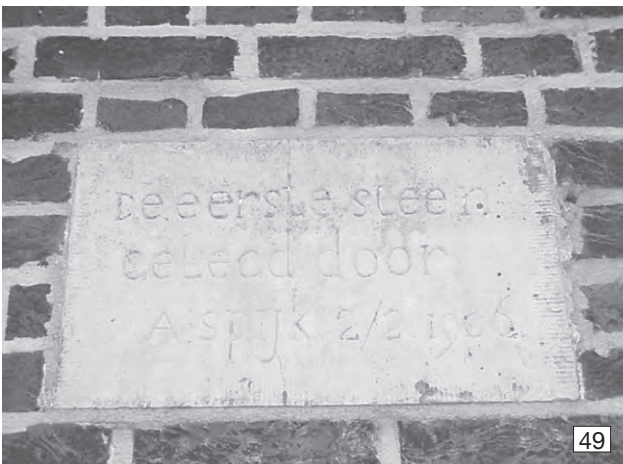

Dijkwelsestraat 51

- 47. Voordeur met panelen en twee smeedijzeren roosters ca. 1910, daarvóór een stoep met tegels, voorstellend geometrische figuren.
- 48. Makelaar.

Dijkwelsestraat 53

- 49. Hardstenen gevelsteen.
- 50. Versieringen boven de ramen en de topgevel.

Goessestraatweg 3 51. Neo-renaissance voordeur met kussenpanelen, 19^e eeuw.

Goessestraatweg 9 52. Portaal met voordeur uit dezelfde periode; deur met smeedijzeren roosterwerk.
53-54. Voor- en zijgevel ca. 1920. Siermetselwerk tussen en boven ramen en deuren en doorlopend over de gehele breedte van de zijgevel.

Goessestraatweg 19

- 55. Villa 'Eureka' van de familie Van der Have, situatie van de eerste woning.
- 56. Villa 'Eureka' van de familie Van der Have, nieuwe situatie, aanzicht voorgevel zonder serre.
- 57. Aanzicht voorgevel met zeshoekige serre.
- 58. Middengedeelte van de woning met de deur, balkon en dakkapel, console als drager van het balkon, rijk versierd met bloemmotieven. Voordeur met kussenpanelen en twee gietijzeren roosters.

Goessestraatweg 19

59-61. Balkon, smeedijzer met vaasmotieven;
balkondragers versierd met leuwenkop-
motieven.

Kerkplein Pompen 62. Pomp tegenover het gemeentehuis.
 63. Pomp, detail bekroning.
 64. Pomp, detail kraan.
 65a. Prentbriefkaart situatie Kerkplein met dorpspomp anno 1900.

- Kerkplein** 65b. Prentbriefkaart Kerkplein met dorpspomp anno 1900.
 66. Achtkantige gietijzeren dorpspomp, hoek Kerkplein-Ooststraat-Biezelingsestraat.
 67. Pomp, handvat met zwengel.
 68. Pompvoet met hardstenen sokkel en lekbakje.
 69. Pomp, detail kop.

70a

70b

Kerkplein 70a en 70b. Standbeelden vóór het gemeentehuis te Kapelle, voorstellend links de fruitteler en rechts de lakenwever.

Kerkplein 35-37 71. Woningen, voorgevel 19e eeuw, oorspronkelijk één woning, rond 1920 gesplitst in twee woningen.
72. Voordeur linkerwoning, paneeldeur met gietijzeren roosterwerk.

71

72

- Kerkplein 35-37** 73. Linkerwoning met twee ramen.
 74. Voordeur rechterwoning, paneeldeur met gietijzeren roosterwerk.
 75. Voordeur met bovenlicht, waarboven een smeedijzeren versiering.
 76. Lantaarn op de hoek van de rechterwoning.

Kerkplein 55 77-78. Topgevelversiering met houten roosterwerk en nokpan.

79

80

81

82

Kerkplein 57 79. Gevelaanzicht van de voormalige pastorie van de Nederlandse Hervormde Kerk en geboortehuis van de schrijfster Annie M.G. Schmidt.
80. Ingangspartij, originele voordeur met fraai bovenlicht.
81. Herinneringsbord geboortehuis Annie M.G. Schmidt.

Kerkplein 82. Oorlogsmonument voor de gevallen 1940-1945.

- Goessestraatweg - Van der Biltlaan**
- 83. De heul aan de Noordweg bij de gemeentegrens; de heul was bij de ruilverkaveling overbodig geworden en is onder de grond gestort.
  - 84. Detail heul met peilstok.
  - 85-86. Stoeppalen aan de Goessestraatweg vóór de verplaatsing in 1979.
  - 87. Stoeppaal.
  - 88. Onderstuk van een stoeppaal.

89

90

91

92

93

**Goessestraatweg -
Van der Biltlaan**

- 89. Stoeppaal.
- 90. Detail stoeppaal.
- 91. Detail stoeppaal.
- 92-93. Nieuwe locatie stoeppalen bij de school aan de Van der Biltlaan.

94

95

96

97

98

99

- Ooststraat 27-29** 94 en 95. Zandstenen grenspaal.
- Ooststraat 45A** 96. Meestof, gevelaanzicht.
97. Meestof, hekpalen.
98. Meestof gevelsteen, tekst onleesbaar.
99. Meestof, wimpel met het jaartal 1871.

Stationsstraat

100. Woning, Jugendstil 1915, mooi balkon met balkondeuren en ramen. Op de nok is een mooi ornament aangebracht. Onder de goot en halverwege de hoogte van de gevel, is een versiering in het metselwerk aangebracht.
101. Deurpartij, portaal met fraaie versiering in hout, paneeldeur met smeedijzeren roosterwerk.
102. In de stoep van granito, met mozaïeksteentjes, is het jaartal 1915 en een versiering ingelegd.

Fransse begraafplaats

103-105. Monument voor de gevallen, geschenken door het comité 'Souvenir Français aux Pays-Bas'.

106

107

108

Fransé begraafplaats 106. Wand met namen van alle gesneuvelde Fransé militairen.
107-108. Monument door de Kapelsé bevolking geschonken.

Biezelinge

De ontwikkeling van het dorp Biezeling

Biezeling is op een heel andere manier ontstaan dan Kapelle. Het is geen kastelendorp of boeren-nederzetting, maar een havenplaats. Zoals we bij Kapelle hebben gezien, stroomde het kreekje de Tieringe vanaf Kapelle in zuidelijke richting naar de Honte of Westerschelde. Waarschijnlijk heette dit gedeelte van de kreek (dat later Molenwater werd genoemd) de Biezeling en dankt het dorp daaraan zijn naam. Archeologische vondsten wijzen erop, dat ook de Biezeling, net als de Tieringe bij Kapelle, al vóór de systematische bedijking van Zuid-Beveland is afgedamd. Toen omstreeks 1150 de definitieve bedijking totstandkwam, werd de dam, de tegenwoordige Hoofdstraat, in de dijk opgenomen. De buitendijkse kreek vormde nu een natuurlijke haven, die begrensd werd door het Oudedijkje en De Klinker.

Op de dam moet al spoedig enige bebouwing hebben gestaan, met name op de hoek Hoofdstraat-Marktplein tegenover de Noordstraat. Later zou dit de dorpsheberg worden. Aan de buitenzijde van de dam werd een gedeelte aangeplempt tot dijkhoogte, waardoor een buitendijks marktplein ontstond, waar de per schip aangevoerde goederen konden worden opgeslagen en markt kon worden gehouden. Vanaf dit plein werd het Havendijkje aangelegd naar De Klinker; in die hoek werd aldus een spuikom gevormd, de Achterhaven, die door een sluisje met de haven verbonden was en diende om de haven bij eb door te kunnen spoelen. In verscheidene publicaties wordt vermeld dat Biezeling ook een getijdemolen moet hebben gehad. Dit vindt zijn oorzaak in het feit dat het kreekrestje tussen Biezeling en Kapelle later bekendstond als het Molenwater. Van zo'n molen is echter nergens een spoor te bekennen; ook in oude bronnen wordt hij niet genoemd. Het Molenwater is waarschijnlijk eenvoudig genoemd naar de windmolen aan de Biezelingsestraat, waar het watertje vlak langs stroomde.

Gedurende de Middeleeuwen verdiepte en verbreedde de Westerschelde zich steeds meer. Dat was gunstig voor Biezeling, want daardoor werd het een ideale haven voor de scheepvaart naar de Vlaamse steden. Het dorp ontwikkelde zich dan ook voorspoedig en groeide Kapelle, waarvan het kerkelijk en bestuurlijk nog steeds afhankelijk was, over het hoofd. Net als in Kapelle bloeide ook hier de lakennijverheid. In 1339 verleende graaf Willem III het dorp het privilege van een wekelijkse vrije graanmarkt. Kort daarna, in 1346, wordt een kapel aan de haven vermeld.

In tegenstelling tot soortgelijke havenplaatsjes als Tholen en Brouwershaven kreeg Biezeling nooit een eigen bestuur. De ambachtsheren van Kapelle hielden dit tegen. Wel kon er, na lange strijd, in 1529 een eigen parochie worden gesticht, al werd de begrenzing daarvan bewust zo klein mogelijk gehouden. De grens met Kapelle lag aan 'de witte steentjes', even ten noorden van de huidige spoorwegovergang. De kerk werd gebouwd op de plaats waar nu nog de Hervormde Kerk staat.

Door het streven naar onafhankelijkheid van het welvarende Biezeling ten opzichte van het machtige Kapelle, is de verhouding tussen de bewoners van beide dorpen nooit erg goed geweest; nog altijd is er een zekere rivaliteit.

Een belangrijke rol in de geschiedenis van Biezeling speelde het Victorinnenklooster Jeruzalem. Dit was gelegen aan de rand van het Vroonland, nu juist ten noorden van de spoorweg. Het werd gesticht in 1246 door Heer Wolfert van Maelstede. Het was een bescheiden klooster, dat zijn inkomen hoofdzakelijk had uit grondschenken op Zuid-Beveland. Toen in 1580 de Reformatie ook Biezeling bereikte, werd het klooster verlaten en afgebroken; de nonnen hebben nog een tijdlang in Goes gewoond. Dat er in Biezeling een vrouwenklooster stond was wel bijzonder. Plattelandskloosters kwamen in Zeeland maar weinig voor; alleen in Vrouwenpolder was nog een mannenklooster. In de loop van de zeventiende eeuw verzandde de haven van Biezeling steeds meer. Hij verloor zijn

functie en werd in 1717 bij de Zwarte Weel afgedamd, waardoor het poldertje 'Haventje van Biezeling' ontstond. Biezeling werd nu een echt landbouw- en fruitteeltdorp, maar het karakter van havenplaats bleef nog wel zichtbaar in de compacte bebouwing langs Hoofdstraat, Marktplein en Noordstraat. Typisch voor Biezeling zijn de buurtjes langs achterweggetjes als de Blaaspoort en het Schelpenwegje.

Ook Biezeling profiteerde van de aanleg van de spoorlijn. In het begin van de twintigste eeuw zijn de bebouwde kommen van Biezeling en Kapelle vrijwel aan elkaar vastgegroeid.

De belangrijkste gebouwen en bijzondere elementen in Biezeling

Marktplein

Marktplein 20, foto's 1-5

De woning is in 1863 gebouwd als pastorie van de Nederlandse Hervormde Kerk te Biezeling, naar een ontwerp van J.H. Hannink. Dit mooie, beeldbepalende huis is gebouwd in neo-classicistische stijl. Het middengedeelte is hoger opgetrokken, heeft diepe overstekken met daaronder mooi bewerkte steunen en aan de dakrand fraaie, gezaagde windveren. Het dak was oorspronkelijk afgedekt met 'hartjespannen' zo genoemd omdat ze de vorm van een hart hadden. Ze werden vervaardigd door de fabriek 'De Nijverheid' te Oegstgeest. De dakpannen op het huis in Biezeling zijn in 1987 vervangen door kruispannen, omdat ze poreus geworden waren en daardoor niet meer weerbestendig.

De ramen en de deur hebben een gebogen bovendorpel, de bovenlichten op de begane grond hebben een spinnenkopmotief. Aan de ramen, zowel op de begane grond als op de verdieping, zijn nog de originele houten luiken met een versierde rand aanwezig. Boven het middelste raam op de eerste verdieping is een versiering en de naam van het huis 'De Haven'. Het huis heeft een fraaie voordeur met kussenpanelen.

In het belendende pand is in het bovenlicht boven de deur een levensboom aangebracht.

Vóór de woning een smeedijzeren hek.

Grafzerken

Marktplein 7, 9 en 20, foto's 6-10

Bij de afbraak van de oude Hervormde Kerk in 1809 zijn ook de grafstenen uit de vloer van de kerk verwijderd. Bij een aantal panden op het Marktplein zijn enkele grafstenen in de stoep verwerkt.

De overige grafstenen hebben volgens ingewijden een tijd lang achter de kerk gestaan; wat er uiteindelijk met de stenen is gebeurd is niet bekend.

Bij de woningen Marktplein 7 en 9 hebben delen van grafstenen in de stoep gelegen, die nu niet meer aanwezig zijn. In de stoep op nummer 7 ligt een eindstuk van een steen, het bijbehorende middenstuk lag in de stoep op nummer 9.

Van de tekst is nog leesbaar: 'lis Woutersen huijsvrouw was sterf XVC XXXI den XXVIII dach junij Requiescat'.

Op het middenstuk, dat in de stoep van Marktplein 9 heeft gelegen, stond een vrij zeldzame afbeelding van St. Wilgefortis (of St. Ontcommer). Het verhaal gaat terug op een middeleeuwse legende, die is beschreven door C. Philipse in het 'Historisch Jaarboek voor Zuid- en Noord-Beveland 1979' van de Heemkundige Kring, 'De Bevelanden', waarvan we nu het belangrijkste overnemen:

'Wilgefortis was de dochter van de heidense koning van Portugal. Vanwege haar schoonheid kreeg ze een aanzoek van de koning van Sicilië. Haar vader drong er op aan dat zij het aanzoek zou aannemen. Maar Wilgefortis, die Christin was, weigerde, omdat zij alleen de bruid van Christus wilde zijn. Dit tot grote woede van haar vader die haar daarvoor gevangen liet zetten. In haar nood bad zij tot God of Hij haar schoonheid wilde wegnemen. Haar gebed werd verhoord; Wilgefortis kreeg een baard. Hierop werd zij beschuldigd van toverij en werd zij veroordeeld tot de kruisdood. Aan het kruis

hoorde zij een stem uit de hemel die tot haar sprak: Wilgefortis, o maagd, uw gebed is verhoord, voortaan zul je niet meer Wilgefortis heten, maar Ontcommer; allen die u aanroepen, zullen van leed en kommer bevrijd worden.'

Haar verering in de Nederlanden is vermoedelijk begonnen omstreeks 1400 in Gent. De typisch Zeeuwse mannenvoornaam Foort is van Wilgefortis afgeleid.

Behalve in Biezeling zijn er in enkele andere plaatsen in Zeeland nog herinneringen aan de verering van Wilgefortis. Zo is in Goes in de 16e eeuw enkele malen sprake van een Ontcommers-plaats. In Zierikzee had het gilde van de metselaars in de Sint Lievensmonsterkerk een kapel die aan Sint Ontcommer was gewijd. In de Nederlandse Hervormde Kerk van Wemeldinge is nog een grafzerk aanwezig met de afbeelding van Wilgefortis.

Bij de woning Marktpllein 20 is in de stoep een grafsteen verwerkt die nog bewaard is gebleven.

De tekst op de steen:

'Hier leit begraven Jan Meesten Poppen, sterf A° Xvc LXX den XVI februaris ende Tanne Jansdochter zijn huysvrouwe was van Jan Meesten Poppe sterf A° XVc LXVIII den XXI Augustus'.

Andere gedenkmonumenten en bijzondere elementen aan het Marktpllein, foto's 11-14

Op het Marktpllein is een stalen gedenkmonument geplaatst waarop de militairen zijn vermeld, die afkomstig waren uit Biezeling en die tijdens de Tweede Wereldoorlog zijn omgekomen.

Op het Marktpllein ligt een anker, dat afkomstig is uit een opgraving in de oude haven. Verder staat op het Marktpllein een travalje, afkomstig van de plaatselijke smid.

Nederlandse Hervormde Kerk, foto's 15-22

De neo-gotische toren is gebouwd in 1877-1878 naar een ontwerp van de architect J.H. Hannink. Het onderste deel van de toren is vierkant en gaat over in een achtkantige lantaarn met frontalen en een met koper beklede spits.

In de toren hangen een 15e en 16e eeuwse klok, gemaakt door Peter Waghevens.

Het schip van de kerk met neo-renaissance details werd in 1908 gebouwd naar plannen van J. Verheul.

De kerk is gebouwd op de plek van de middeleeuwse dorpskerk.

Aan de zijkant van de toren is een gedenksteen ingemetseld met de tekst:

De eerste steen is gelegd
door
P. van Beveren jr.
Onder de kerkvoogdij
M. van Boven, Presd.
A. Meijaard kerkv.
I. de Potter
18-5-77
P. Dronkers Arch. J.H. Hannink

Noordstraat

Grafzerken bij de Nederlandse Hervormde Kerk, foto's 20-22

Voor de kerk ligt, omsloten door een smeedijzeren hekje, een graf van de familie P.H. Saaymans Vader. De heer Saaymans Vader was griffier en later rechter van de arrondissementsrechtbank te Goes, enkele perioden lid van de gemeenteraad te Goes en lid van de Tweede Kamer der Staten-Generaal 1866-1879, overleden te Kapelle op 18 maart 1891. Hij is zelf begraven op het kleine kerkhof in Eversdijk. De grafzerken bestaan uit eenvoudige granieten stenen.

In het familiegraf liggen begraven:

- Jkvr. Maria Elisabeth Pompe van Meerdervoort, eerste echtgenote van mr. P.H. Saaymans Vader, geboren 3 juni 1805, overleden 6 december 1842.
- Gabriëlle Louise van Rijswijk, geboren 19 februari 1818, overleden 23 september 1867, tweede echtgenote van mr. P.H. Saaymans Vader.
- Johan Hendrik Saaymans Vader, geboren 3 mei 1833, overleden 8 oktober 1842, jongste zoon uit het eerste huwelijk.
- .....Novera (voornaam onleesbaar), getrouwe dienstknecht van mr. P.H. Saaymans Vader, geboren te Macao (China), overleden 24 juli 1867.
- Adriaan van Deinse, emeritus predikant van Ostende, overleden 13 juni 1851. (Openb. XIX: 13)

Het is niet duidelijk in welke relatie Ds. Adriaan van Deinse stond tot de familie Saaymans Vader.

Noordstraat 3, foto's 23-27

De woning is gebouwd omstreeks 1900, de voorgevelindeling is symmetrisch en heeft door zijn statige karakter en aanwezige details een voorname uitstraling.

De voordeur is een paneeldeur met daarboven een bovenlicht en daarin een levensboom met een bijzondere vorm.

Boven de deur en ramen een gebogen rollaag met aan weerskanten een sluitsteen. De dakkapel is uitgevoerd met een hangende makelaar.

Aan de kopgevels is een fraaie makelaar aangebracht.

Noordstraat 7 en 63 en de stoeppaal hoek Noordstraat-Hoofdstraat, foto's 28-32

Noordstraat 7 is een statige woning met een lijstgevel waarop de naam 'Eben-Haëzer', voordeur met kussenpanelen, bij de ramen luiken.

Noordstraat 63. Dakgoot met gootklossen, mooie nokornamenten.

Noordstraat-Hoofdstraat: op de hoek stond een schamppaal die diende om beschadiging aan de bebouwing te voorkomen. De paal is bij het afbreken van de bebouwing ter plaatse weggehaald.

Noordstraat 28b, foto's 33-37

Aan de Noordstraat staat de voormalige Gereformeerde Kerk. Het kerkje behoort tot het type 'schuurkerk', dat zo typerend is voor de afgescheiden kerkjes uit de 19e eeuw, eenvoudig en doelmatig, zowel buiten als binnen. Het laat iets zien van de cultuur, zoals die in afgescheiden kringen bestond. Het kerkje is in de jaren negentig door particulier initiatief naar oude toestand gerestaureerd, maar heeft geen functie meer. Boven de deur is een gedenksteen ingemetseld met de tekst:

Eben Haëzer
De eersten steen
gelegd door
Pieter Boon
De 25 Maart 1869

Jufferswegje, foto's 38-41

Aan het Jufferswegje staat een boerderij met een mooie Zeeuwse houten schuur met dakpannen gedekt en daarin het jaartal 1877. De boerderij is recentelijk gerestaureerd.

De voorgevel van de woning is mooi versierd door toepassing van verschillend gekleurde baksteen. Het is jammer dat de voordeur naar de kopgevel is verplaatst. Ter plekke van de voordeur is nu een raam gemaakt. Door deze ingreep is het evenwicht in voor- en zijgevels verstoord.

Naast de voormalige voordeur is een marmeren gevelsteen ingemetseld met de tekst:

De eerste steen gelegd
door Johs Adrn de Roo Johs zoon
28 mei 1906

Abdijstraat 2, foto's 42-46

Woning met aangebouwde zwarte Zeeuwse schuur. In de voorgevel van de woning is een gedenksteen ingemetseld met de tekst:

De eerste steen
gelegd door
J. Rottier
oud 15 jaar
den 27 Mei 1887

Op het erf staat een bakkeet in originele staat, met ingemetseld een gevelsteen met de tekst:

Eerste steen
gelegd
A. Rottier
1870

Op de topgevel van de bakkeet is een makelaar geplaatst, voorstellende een donderbezem.

Nieuwe Kerkstraat

Nieuwe Kerkstraat 6, foto's 47-48

Aan de Nieuwe Kerkstraat staat een oud Zeeuws huis met aangebouwd een originele Zeeuwse zwarte houten schuur. De schuur is met dakpannen afgedekt, aan één kant staat het jaartal 1902 in de dakpannen.

Het geheel verkeert in een niet al te beste staat. Wil men woning en schuur in het dorpsbeeld behouden, dan is restauratie dringend nodig.

Nieuwe Kerkstraat, foto's 49-51

Aan de Nieuwe Kerkstraat staat de Christelijke Gereformeerde Kerk. Het kerkje is gebouwd in 1917. Evenals de voormalige Gereformeerde Kerk behoort ook dit kerkje tot het type 'schuurkerk'; zowel de indeling van de gevels als de uitvoering is eenvoudig en juist daardoor toch aantrekkelijk.

Het kerkje verkeert in goede staat; of het kerkje op dit moment een functie heeft is niet duidelijk.

Boven de deur een kleine gedenksteen met de tekst:

De eerste steen gelegd door
W. Slabbekoorn Hzn.
26 April 1917
1 Koningen 8 vers 29

Schelpenweg, foto's 52-55

Aan de Schelpenweg staan enkele schuren die karakteristiek zijn voor het Zeeuwse dorp en die door de eigenaren geleidelijkaan worden verbeterd.

Stratnamenkaart Biezelinge

Marktplein 20, villa 'De Haven'

1. Overzichtsfoto; gevelaanzicht. Bovenlichten van de ramen met roeden in spinnenkopmotief.
2. Deurpartij; deur met kussenpanelen, bovenlicht roedenverdeling in spinnenkopmotief, omlijsting van de deur en het daarboven gelegen raam pleisterwerk.
3. Dakrandversiering met hangende makelaar. Overzicht van de bovenverdieping; rechts en links zijramen met diagonaalopende roeden.

4. Voorgevel met daarvoor een smeedijzeren hek.
5. Deur met bovenlicht waarin levensboom.

**Marktplein 20,
villa 'De Haven'
Marktplein 7**

6. Grafzerk verwerkt in de stoep bij de woning, afkomstig uit de in 1908 gesloopte Nederlandse Hervormde Kerk.
7. Situatie van een gedeelte van een verdwenen grafzerk, verwerkt in de stoep bij de voordeur. Het is het onderstuk van de grafsteen; het bijbehorende middenstuk, dat in de stoep lag voor Marktplein 9, is eveneens verdwenen.
8. Hoekdetails, voorstellende het symbool van de gevleugelde leeuw en os.

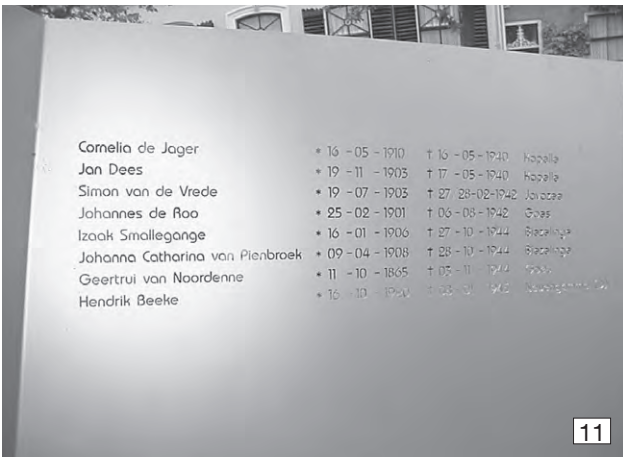

9

10

11

12

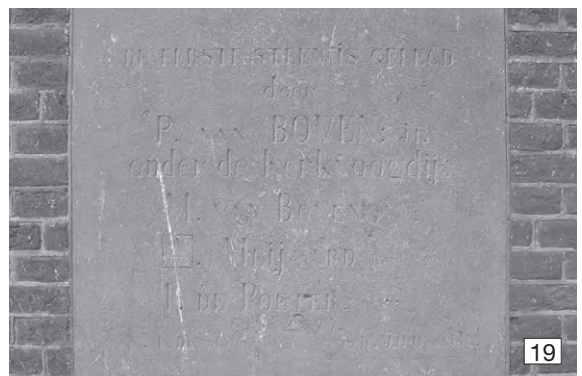

13

14

- Marktplein 9**
9. Hoekdetail grafzerk; een gevleugelde leeuw.
  10. Eindstuk van de grafzerk die in de stoep bij de woning verwerkt was en nu verdwenen is. Op deze steen een vrij zeldzame afbeelding van Sint Wilgefortis (of Sint Ontcommer).
- Marktplein**
- 11-12. Gedenkmunument voor de gevallen uit Biezeling in de oorlog 1940-1945.
  13. Travalje, afkomstig van een plaatselijke smederij.
  14. Scheepsanker, gevonden bij opgravingen in de haven van Biezeling.

Noordstraat, Ned. Herv. Kerk

- 15. Ingangspartij, neo-gotische elementen, smeedijzeren hang- en sluitwerk.
- 16. Kerkraam met aan de bovenkant een sluitsteen.
- 17. Linker zijgevel met boogramen.
- 18. Rechter zijgevel met siermetselwerk onder de dakrand en gevelsteen.
- 19. Gevelsteen.

Noordstraat, Ned. Herv. Kerk 20-22. Familiegraf van de familie P.H. Saaymans Vader.

Noordstraat 3

- 23. Overzichtsfoto van een woning met veel interessante elementen.
- 24. Deurpartij met de voordeur en een bovenlicht, waarin een bijzondere vorm van een levensboom.
Hekje, smeedijzer, de stijlen versierd met een Franse lelie, de hekpalen bekroond met bekers.
- 25. Detail raam in de kopgevel.
- 26. Dakkapel met bijzondere hangende makelaar.
- 27. Makelaar.

Noordstraat 7

28. Woning met lijstgevel; op de lijst de tekst Eben-Haëzer en het jaartal 1888, het bouwjaar van de woning. Ramen met gebogen bovendorpels, beneden met raamluiken, voordeur met kussenpanelen.

Noordstraat 63

29. Goot met gootklossen en twee nokornamenten.
30. Detail nokornamenten.

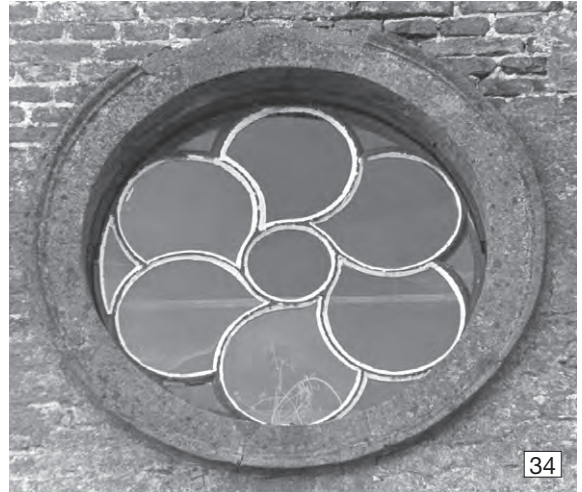
Noordstraat-Hoofdstraat

31. Verdwenen stoeppaal, overzichtsfoto.
32. Detail achtkantige stoeppaal.

33

34

35

36

37

Noordstraat 28b

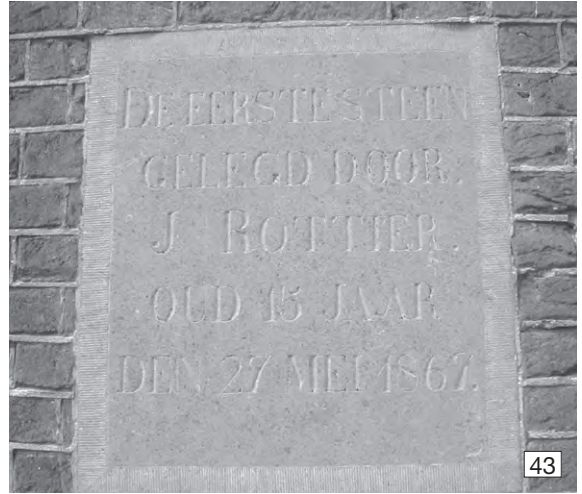
- 33. Voormalige Gereformeerde Kerk, 19e eeuw. Overzichtsfoto vóór de restauratie.
- 34. Rozetraam met onderverdeling, 19e eeuw, vóór de restauratie.
- 35. De kerk na de restauratie.
- 36. Detail boogramen.
- 37. Gevelsteen.

Jufferswegje 1

38-41. Boerderij met zwarte Zeeuwse schuur met dakpannen gedekt, waarin het jaartal 1877. De woning is recentelijk gerestaureerd.

Abdijstraat 2

42-46. Woning met aangebouwde Zeeuwse schuur, 19e eeuw. Op het erf een bakkeet in originele staat. Op de topgevel is een makelaar geplaatst, voorstellende een donderbezem.

Nieuwe Kerkstraat 6 47-48. Woning en zwarte houten schuur, traditioneel Zeeuws type, 19e eeuw.

49

Nieuwe Kerkstraat 18

49-51. Voormalige Chr. Geref. Kerk. Het kerkje is typerend voor de vormgeving van afgescheiden kerkjes uit de 19e eeuw.

50

51

Schelpenweg

Schuur hoort bij De Klinker 10

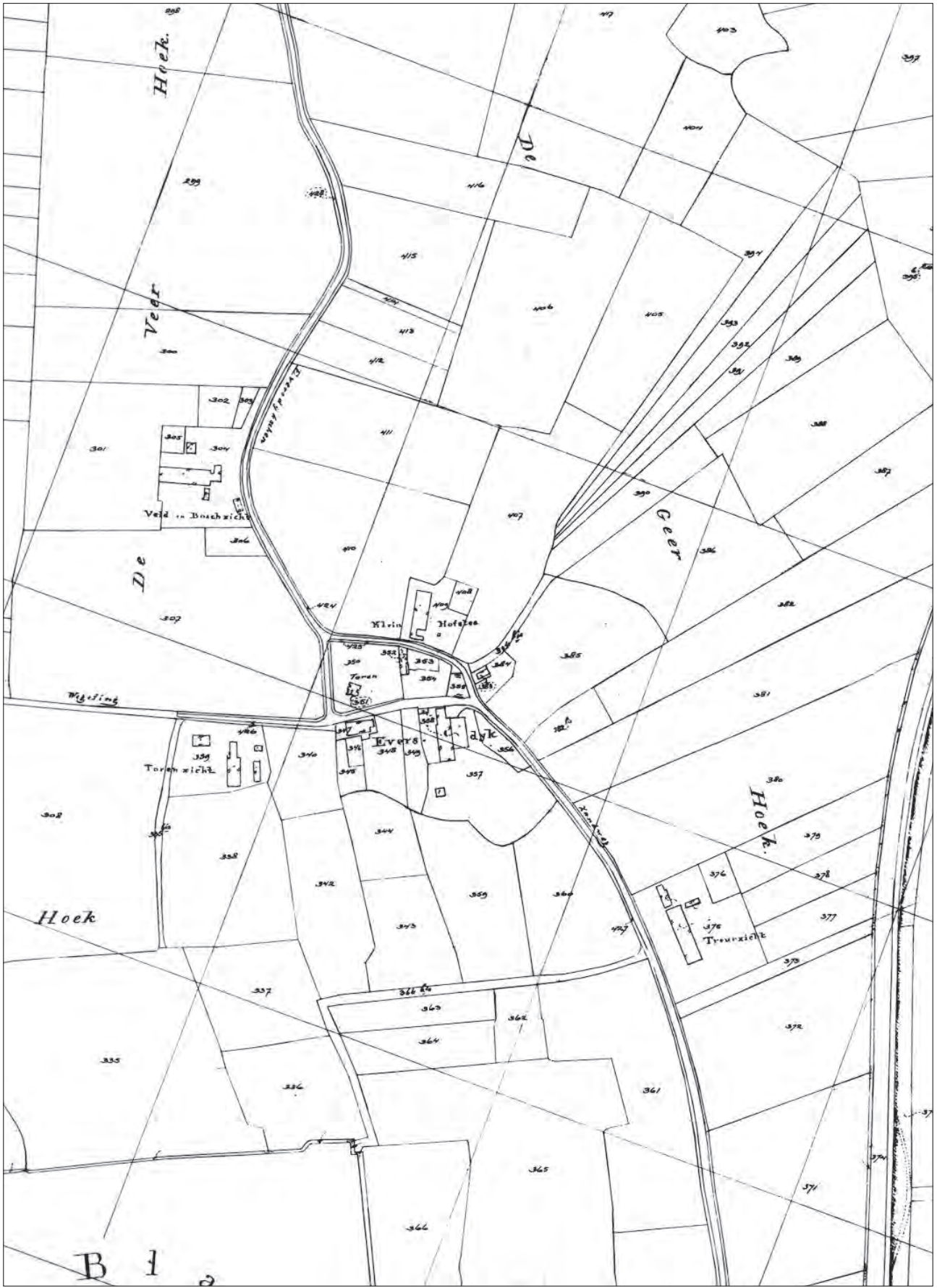
52. Zeeuwse schuur, gerenoveerd en nieuw gebouwd in rode steen, groene deuren met klinket en halvemaan ramen.

Schelpenweg 6

53. Kleine Zeeuwse schuur, 19e eeuw.

54-55. Houten Zeeuwse schuur met één mendeur en in de kopgevel uilengaten.

Kadastrale kaart Eversdijk 1832 (Stichting Kadastrale Atlas Zeeland).

Eversdijk

De ontwikkeling van het dorp Eversdijk

Eversdijk is oorspronkelijk een kerkdorp geweest. In tegenstelling tot Schore ligt het op een kreekrug, zodat de grond er goed geschikt is voor fruitteelt. Toch bleef het dorp altijd klein.

De naam van het dorp wijst op de allervroegste fase van de dijkenbouw, wellicht nog uit het begin van de twaalfde eeuw. Er werd toen een dijkje aangelegd door een zekere Everdei, vandaar de naam Everdeisdijk. Dit dijkje is waarschijnlijk omstreeks 1150 opgenomen in de grote ringdijk, die langs de Witte Weel liep. Ten oosten hiervan werd later het polderdje Galgoord ingedijkt. Ook ten zuiden van het dorp werden in de Middeleeuwen nog een aantal polderdjes ingedijkt, maar die zijn allemaal weer verloren gegaan. In 1746 werd hier de Willem-Annapolder ingepolderd.

De kerk van Eversdijk werd in 1247 voor het eerst genoemd en was een dochterkerk van de Westmonsterkerk in Middelburg; ze is dus waarschijnlijk gesticht vanuit 's-Heer Abtskerke, dat ook bij Westmonster hoorde.

De structuur van het dorp is heel eenvoudig: het kerkhof werd aangelegd in de vork tussen twee wegen, de Eversdijkseweg en de Kerkweg. Door de aanleg van een dwarsstraatje is een driehoekig kerkhof ontstaan, met de vate in de uiterste punt. Groter is het dorp nooit geworden; er stonden alleen een paar boerderijen en arbeidershuizen. Na de Reformatie raakte de kerk buiten gebruik. In 1821 stortte hij in en in 1840 werd ook de toren afgebroken. Het kerkhof bevat nog enkele graven, waaronder dat van mr. P.H. Saaymans Vader (1799-1891), stichter van de nog bestaande fraaie buitenplaats Eversdijk. Met deze buitenplaats en enkele mooie boerderijen is Eversdijk momenteel een oase van rust.

De belangrijkste gebouwen en elementen van Eversdijk

Eversdijkseweg 7, foto's 1-4

Aan de Eversdijkseweg ligt een boerderij bestaande uit een goed gerestaureerd huis en twee schuren. De woning heeft een vlakke voordeur. Rechtsboven de deur een metalen plaatje voorstellende een zwemmende leeuw met de letters OBWM (Onderlinge Brandwaarborg Maatschappij) Dit plaatje gaf aan dat het gebouw bij deze maatschappij verzekerd was.

Eén van de schuren is een Zeeuwse schuur met een achtergevel van baksteen, verder is de schuur uit hout opgetrokken. Op de schuur een makelaar. De schuur verkeert in een zeer matige staat van onderhoud.

Eversdijkseweg 22, foto's 5-8

De 'villa', zoals die in de volksmond wordt genoemd, is ontstaan uit de in de Veerhoek van Eversdijk gesitueerde boerderij. De boerderij staat al op de kaart van Hattinga uit 1747.

Omstreeks 1830 komt de boerderij in eigendom bij Abraham Vader, die hem in eigendom gaf aan zijn oudste zoon, Pieter Hendrik Saaymans Vader. De boerderij in Eversdijk werd uitgebreid met een jachthuis, dat aan de bestaande boerenwoning werd vastgebouwd en door de familie Saaymans Vader werd gebruikt als zomerverblijf. In 1858 werd het jachthuis uitgebreid en tot één geheel met de boerenwoning gemaakt en tevens met een verdieping verhoogd. Daardoor kreeg de boerderij het karakter van een buitenplaats. De villa is daarna nog verscheidene keren van eigenaar verwisseld.

In de loop van de tijd zijn er verschillende wijzigingen aan de gevel aangebracht. De ramen in de voorgevel zullen oorspronkelijk openslaande deuren zijn geweest. Waarschijnlijk zijn ze als gevolg van houtrot ingekort. Daardoor werden de smeedijzeren Franse balkons op de verdieping overbodig. Later zijn er nieuwe, naar oud voorbeeld, gemaakt en teruggeplaatst, ze hebben echter geen functie meer.

Op dit moment is de villa uitsluitend als woning in gebruik.

Kerkhofweg, begraafplaats, foto's 9-11

Een centrale plek in het dorp heeft de voormalige begraafplaats op de hoogste plek van het dorp. Op het kerkhof zijn nog enkele graven met stenen aanwezig. Onder de prachtige bruine beuk ligt binnen een omtuining het graf van P.H. Saaymans Vader.

Kerkhofweg 2, foto's 12-13

Hier ligt een mooie, goed onderhouden Zeeuwse boerderij met een mooie Zeeuwse woning, met luiken beschilderd in een zandlopermotief.

Stratnamenkaart Eversdijk

1

2

3

**Eversdijkseweg 7
Boerderij Geerhoek**

1. Houten Zeeuwse schuur met makelaar en wagenhuis, omstreeks 1900, beide in slechte staat van onderhoud.
- 2 en 3. De woning is in oude stijl opgetrokken en heeft een vlakke voordeur met oud beslag.
4. Rechtsboven de deur een metalen plaatje met het wapen van Zeeland en de letters OBWM (Onderlinge Brandwaarborg Maatschappij).

4

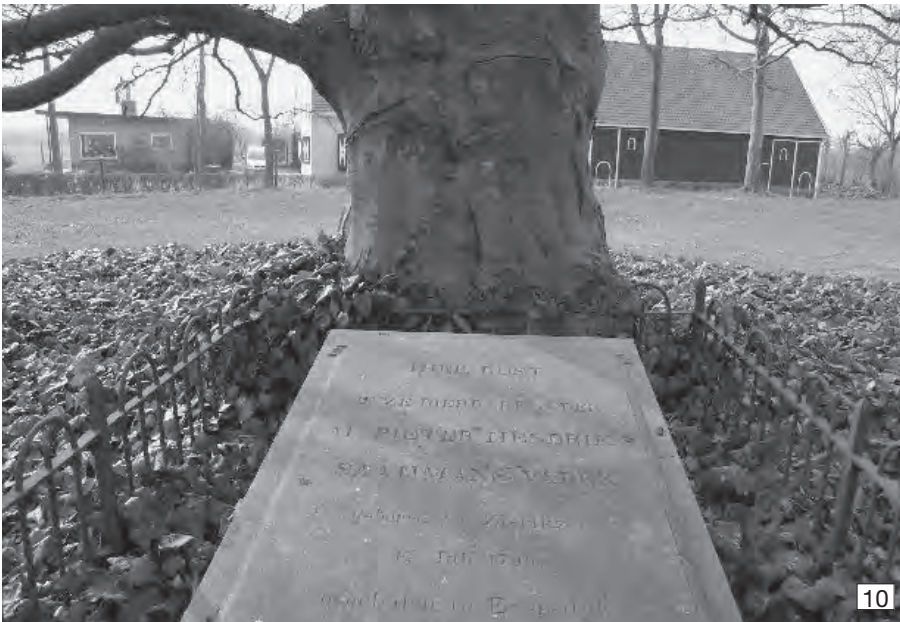
Eversdijkseweg 22

5. Villa, gebouwd als zomerverblijf voor de familie Saaymans Vader. Voorgevel: de luiken en de Franse balkons zijn van later datum, maar wel gemaakt naar de oorspronkelijke modellen. Het hek voor de woning is van later datum, oorspronkelijk was er geen hek aanwezig.
6. Achtergevel van de villa: uitbouw met halffrond bovenraam, dakrand met hangende makelaar.
7. Kopgevel met halffrond bovenraam, overstek met gootklossen en hangende makelaar.
8. Garage nieuw gebouwd, naar voorbeeld van het oorspronkelijke wagenhuis.

9

10

11

Kerkhofweg Oude begraafplaats

9. Overzichtsfoto oude begraafplaats met centraal enkele oude graven en een oude bruine beuk.
10. Onder de beuk het graf van mr. P.H. Saaymans Vader.
11. Origineel smeedijzeren hek, de spijlen zijn bekroond met Franse lelies, de hekpalen zijn van cement.

12

13

Kerkhofweg 2 12. Mooie oude Zeeuwse boerderij met houten schuur, op beide kopgevels een makelaar.
13. Een mooi oud boerenhuis met houten luiken, beschilderd met zandlopermotief.

Schore

De ontwikkeling van het dorp Schore

Schore en Vlake zijn echte poeldorpen. Ze liggen in het zuidelijk deel van de Kapelse en Yerseke Moer, vanouds een nat, zilt en laaggelegen gebied. De namen van de beide dorpen verwijzen daar ook naar. Vlake betekent vlak, laag gebied, Schore is afgeleid van schor. Hoewel het dorp pas na de bedijking werd gesticht, stond het blijkbaar toch nog bekend als 'het schor'. Ook de namen Eeweg (ee betekent water) en Zouteweg wijzen op de bodemgesteldheid.

Waarschijnlijk zijn de dorpen allebei kort na 1200 gesticht, dus in de eerste eeuw na de bedijking. Vlake zou een dochterkerk van Yerseke zijn geweest en Schore een dochterkerk van Vlake. Hoewel het dorp Vlake erg klein bleef, was de parochie vrij groot van oppervlakte. De parochie strekte zich uit van de Biezelingse Haven tot ver in de Yerseke Moer. Het Schotwegje en het Oudedijkje bij Biezelingse hoorden nog tot Vlake.

Omdat ze in zo'n laag, nat gebied lagen, bleven de beide dorpen klein. Na de Reformatie werden ze tot één kerkelijke gemeente samengevoegd, die pas in 1619 een eigen predikant kreeg. Aanvankelijk preekte deze om beurten in beide kerken, maar de kerk van Vlake raakte steeds meer in verval en werd in 1804 afgebroken. In 1787 werd de laatste dienst gehouden. Het kerkhof bestaat nog.

Hoewel Schore en Vlake afzonderlijke heerlijkheden bleven, werden de beide dorpsbesturen gecombineerd wegens gebrek aan bestuurders. De twee heerlijkheden behoorden ook aan dezelfde eigenaar. Sinds 1740 vergaderde het dorpsbestuur uitsluitend nog te Schore.

Het dorp Schore werd gebouwd langs de Zandweg, thans Frisostraat-Langstraat. Het kerkhof werd aangelegd op de hoek van een zijweg, de Haameet. Omdat de kerk georiënteerd was, dus gebouwd met het koor naar het oosten, stond hij overhoeks op het vierkante kerkhof. Een ringweg achterom de kerk ontbrak; hier stond slechts één boerderij. Aan de overzijde van de Zandweg kwam de Steenweg uit. Deze maakte juist voor de samenkomst een bocht naar het westen. Een achterweggetje liep naar de hoek Zandweg-Haameet. Deze hoek was het centrum van het dorp. Hier stond in een driehoekje van gras een eveneens driehoekige klapbank; later stond er een grote kastanjeboom. De dorpsbebouwing bleef aanvankelijk beperkt tot de zuidzijde van de Zandweg en de oostzijde van de Haameet. Wel hebben bij de dorpskern twee kasteelbergjes gelegen.

Het dorpsbeeld werd er niet fraaier op door de bouw van de school, vlak tegen de kerk aan, maar onder een scheve hoek; deze school werd later verbouwd tot gemeentehuis. In 1913 werd het oude kerkgebouwtje, dat bouwvallig geworden was, afgebroken. De nieuwe kerk, een ontwerp van architect Bierens uit Biezelingse, werd in verband met het ruimtegebrek op het kerkhof loodrecht op de richting van zijn voorganger geplaatst. De oude toren bleef staan tegen de zijkant van de nieuwe kerk.

Van dit dorpsbeeld bleef vrijwel niets over, toen bij de verovering van Zeeland door het Duitse leger op 16 mei 1940 het dorp een zware beschieting te verduren kreeg. De bevolking was enige dagen eerder geëvacueerd. De kern van het dorp werd grotendeels verwoest. De kerk was ook beschadigd en bleef tot 5 oktober 1941 in gebruik.

Reeds in juni 1940 werd een reconstructieplan voor de dorpskern opgesteld door H. Verbeek, waarnemend directeur van Bouw- en Woningtoezicht op Zuid-Beveland. De herbouwplannen werden begeleid door de architectencommissie voor de wederopbouw van Zeeland. Op 1 januari 1941 werd echter de gemeente Schore en Vlake opgeheven en het westelijk deel, waaronder het dorp Schore, bij Kapelle gevoegd. Deze gemeente vond de plannen 'te groots' en heeft

het wederopbouwplan drastisch beperkt. De architect van het nieuwe herbouwplan was F.A. Eschauzier. Er werd nu een vierkant kerkplein aangelegd en een plantsoentje aan de overzijde van de Zandweg. De bebouwing werd geheel vernieuwd in de landelijke bouwstijl van de Delftse school. De kerk was door het oorlogsgeweld behoorlijk beschadigd, maar was zeker te restaureren geweest. Niettemin werd besloten om het kerkgebouw en de toren af te breken, 'omdat het toch maar een lelijk ding was'. Dat was wel navrant voor de architect Bierens, die intussen burgemeester van Kapelle geworden was. De nieuwe kerk, een ontwerp van J. Roodenburgh uit Amsterdam, werd weer in oost-west-richting gebouwd. De kerk voegt zich helemaal in de landelijke sfeer van het Nieuwe Kerkplein en heeft een aantal interessante details, zoals de ingangspartij met de roosvensters en de gebrandschilderde ramen. Nog vóór het einde van de oorlog was Schore herbouwd.

Hoewel de verwoesting van het dorp natuurlijk te betreuren is en er weinig meer aan de oude toestand herinnert, is het dorp er door de herbouw niet lelijker op geworden. De nieuwe bebouwing levert een gevarieerd en toch harmonisch dorpsbeeld op, rondom de nieuwe kerk met zijn karakteristieke torenspitsje.

De belangrijkste gebouwen en elementen van Schore

Nieuwe Kerkplein, foto's 1-23

De Nederlandse Hervormde Kerk heeft veel stijkenmerken van de Delftse school. Dat uit zich in sobere vormtaal in baksteen, die zeer goed aansluit bij het karakter van een klein plattelandsdorp. Een eenvoudige vormgegeven kerk met vierkante fronttoren is het resultaat.

De voorgevel van de kerk heeft onder de toren een simpele entree met gebogen latei en daarop de tekst: Saevis Tranquillus In Undis, 'Veilig temidden van de woelige golven'.

Boven en rechts van de ingangspartij mooie roosvensters, uitgevoerd in glas-in-lood.

Rond de torentrans, op de hoeken, een waterspuwer. Op de torenspits een windwijzer, voorstellend een leeuw met zwaard. Op de achterzijde een windwijzer, voorstellend een engel met bazuin. In de kerk een gedenksteen met de tekst:

Gebouwd in 't oorlogsjaar	
1942	
P.M. Stevense	Pres. Kerkv.
B. Nieuwehuise	Secr. Kerkv.
C. Potter	Kerkvoogd
A.C. Postma	Predikant
J. Dorrepaal	
C. Goud	
A. Mieras	
A. Martijn	
M. Nieuwehuise	
F. Zoetewij	
J. Roodenburgh	Architect

De meest bijzondere elementen van de kerk zijn de zes gebrandschilderde ramen, die voorzover bekend nog nooit alle zes in één publicatie bij elkaar zijn gebracht.

De ramen zijn ontworpen door mevrouw Erna van Osselen uit Amsterdam. De ramen zijn geplaatst op 9 december 1945.

Zij bevatten bijbelse voorstellingen met bijbehorende teksten, die allemaal betrekking hebben op de landbouw:

- Foto 12. Heere, laat hem ook nog dit jaar, totdat ik om hem gegraven en mest gelegd zal hebben; En indien hij vrucht zal voortbrengen, laat hem staan; maar indien niet, zoo zult gij hem namaals uithouwen. Lukas 13.
- Foto 13. Zoo zegt de Heer de God Israëls: Gelijk die goede vijgen, alzoo zal Ik kennen de gevanke-lijk weggevoerden van Juda, die Ik uit deze plaats naar het land der Chaldeën heb wegge- schikt, ten goede.
En Ik zal Mijn oog op hen stellen ten goede, en zal hen wederbrengen in dit land.
Jeremia 25.
- Foto 14. Ik ben de ware wijnstok en Mijn Vader is de Landman.
Alle rank die in mij geen vrucht draagt, die neemt Hij weg;
en gij zijt de ranken; die in Mij blijft en Ik in hem, die draagt veel vrucht; want zonder Mij kunt gij niets doen. Joh. 15.
- Foto 15. Het Koninkrijk der hemelen is gelijk aan het mosterdzaad, hetwelk wel het minste is onder al de zaden;
Maar wanneer het opgewassen is, dan is het 't meeste van de moeskruiden, en 't wordt een boom, alzoo dat de vogelen des hemels komen en nestelen in zijne takken. Matth. 13.
- Foto 16. Gelijk een herder zijn kudde opzoekt ten dage als hij in het midden zijner verspreide scha- pen is, alzoo zal Ik Mijne schapen opzoeken;
En Ik zal ze redden uit al de plaatsen waarheen zij verstrooid zijn ten dage der wolke en der donkerheid;
En Ik zal ze uitvoeren van de volken en zal ze vergaderen uit de landen en ze brengen in hun land. Ezechiël 34.
- Foto 17. Laat ze beiden tezamen opwassen tot den oogst, en in de tijd des oogstes zal ik de maaiers zeggen:
Vergadert eerst dat onkruid en bindt het in busselen om het te verbranden, maar brengt de tarwe samen in mijne schuur. Matth. 13.

In de tuin van de kerk is een monument dat ingericht is als 'Tuin der Verzoening' en de eenheid en verzoening van alle volken wil symboliseren. Dit monument is voortgekomen uit samenwerking met een Duitse kerkelijke gemeente, die eenzelfde monument bij hun kerk heeft opgericht, foto's 18-20.

Aan de linkerkant van de voorgevel van de kerk is een gevelsteen ingemetseld met de voorstelling van bouwvakkers die stenen dragen en de letters SDG 1942-1943, foto 21.

Overige kleine monumenten en objecten op het Nieuwe Kerkplein

Op het Kerkplein staat ook een monument ter nagedachtenis van hen die in de Tweede Wereldoorlog zijn omgekomen, foto 22.

Tegenover de kerk, op de nok van de werkplaats van smederij Sanderse, staat een windwijzer, voor- stellende een griffioen, een fabeldier, met het bovenlijf van een adelaar en het benedenlijf van een leeuw, met hellebaard, foto 23.

Frisostraat 23, foto's 24-30

De Anna-Hoeve is een voorbeeld van een Zeeuwse boerderij. Bij de boerderij horen een statige boerenwoning, een schuur aan één zijde uitgevoerd in hout en een origineel wagenhuis. Schuur en wagenhuis zijn dringend aan restauratie toe.

De gevels van de woning zijn versierd met geglazuurde stenen. Boven de ramen een versiering met blauwe tegels. In de voorgevel een mooie oude voordeur met twee smeedijzeren roosters en versieringen door kussenpanelen en rozetten. Op de kopgevel een grote makelaar.

Molenweg 10, foto's 31-33

De woning Molenweg 10 dateert uit 1910. Het huis heeft een mooie gebogen ingangspartij met portaal. Mooi is het terugspringend metselwerk met aan de bovenkant een extra accent door een vooruit-springende laag metselwerk. De voordeur is uitgevoerd als paneeldeur, in de deur een luikje met smeedijzeren rooster. Boven de deur een bovenlicht met glas-in-loodraam en de naam 'Weltevreden'. Deur, kozijn en glas-in-loodraam zijn afkomstig uit een voormalige boerderij, die in de buurt van het nu bestaande huis heeft gestaan. In het glas-in-loodraam de naam van de oude boerderij 'Weltevreden'.

Vóór de woning een smeedijzeren toegangshekje uit dezelfde periode met cementen hekpalen, met het opschrift 'Mon Plaisier' bekroond met een denappel.

Haaimet 13, foto 34

In de zijgevel van de woning is een gevelsteen ingemetseld met de tekst:

De eerste steen
gelegd door
D. Overbeeke
1-3-1933

Haaimet 21, foto 35

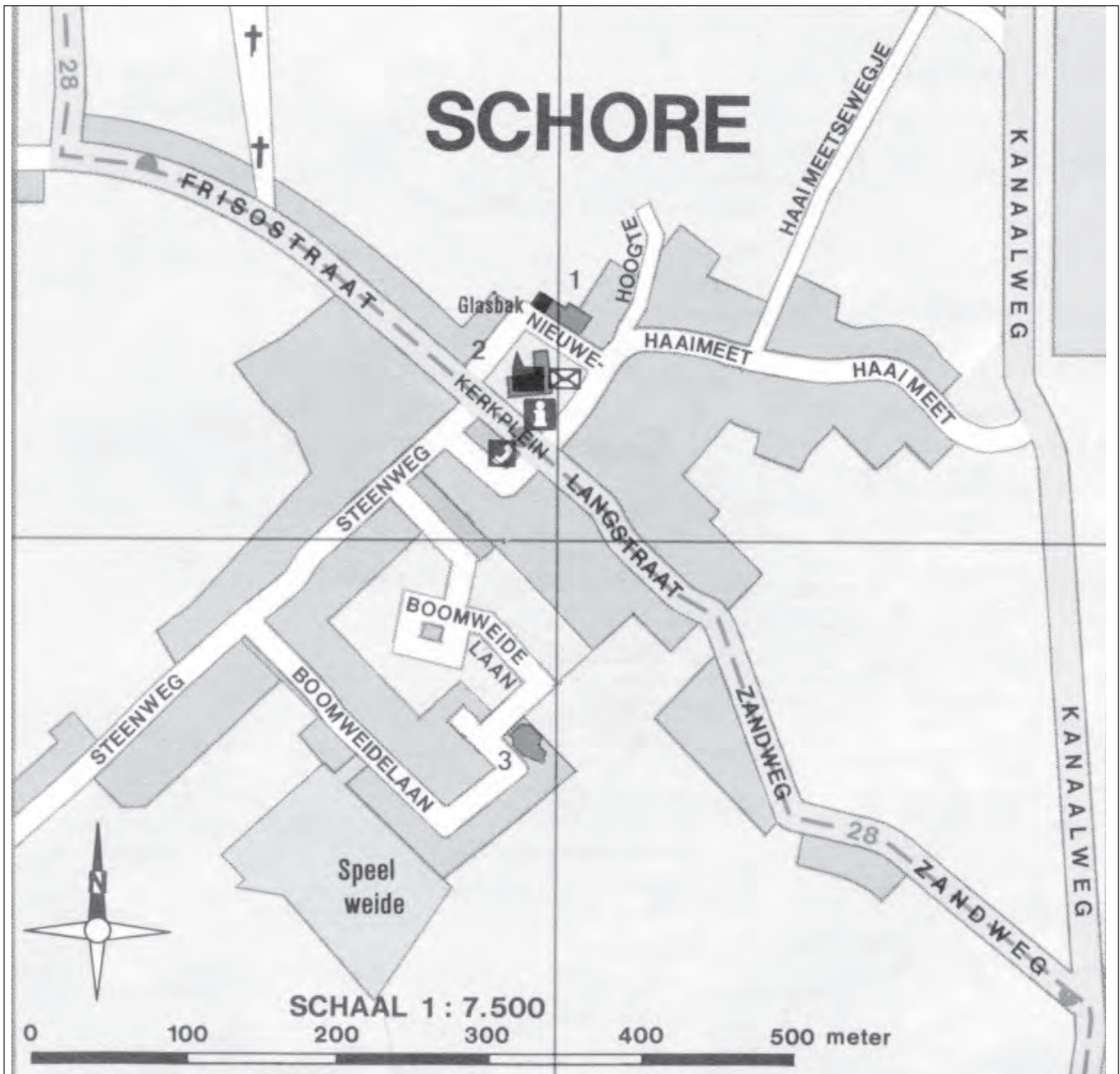
Voor het huis een smeedijzeren hek, dat bestaat uit een groot en een klein hekje met houten hekpalen.

Steenweg, foto's 36-38

Boerderij met een vrijstaande woning en een fraaie houten Zeeuwse schuur met riet gedekt. De schuur is dringend aan restauratie toe. Het riet op het dak moet worden vernieuwd. Indien de restauratie uitblijft is de schuur gedoemd te verdwijnen.

In de voorgevel van de woningen Steenweg 1 en Schoorse Bredeweg 7 zijn zogenaamde 'wederopbouwstenen' gemetseld, die herinneren aan de wederopbouw van het dorp Schore na de verwoesting in de Tweede Wereldoorlog. Op de gevelstenen de voorstelling van een leeuw en het jaartal 1940.

In de voorgevel van de woning Steenweg 18 is een gevelsteen ingemetseld met het opschrift RWS (Regionale Woning Stichting) 1959-1990.

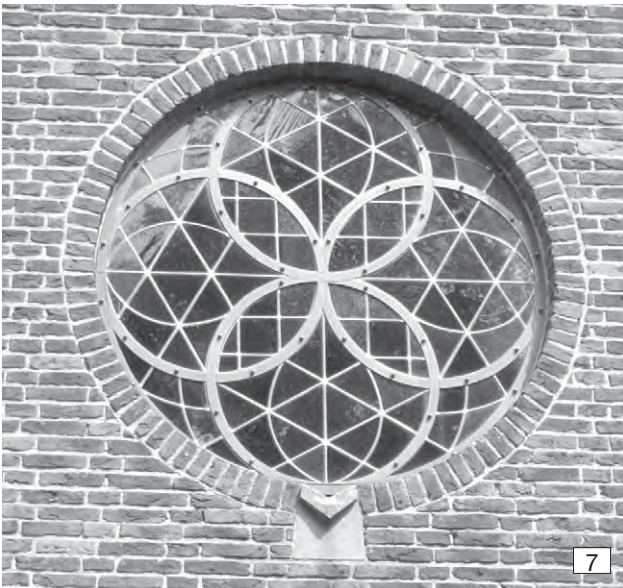
Straatnamenkaart Schore

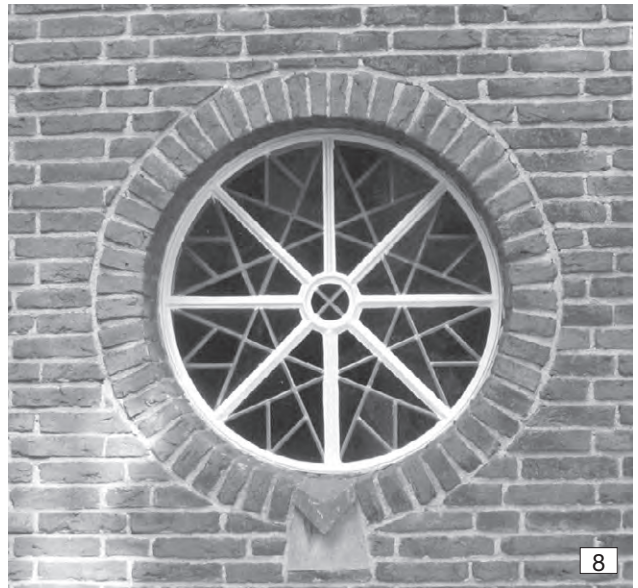
**Nieuwe Kerkplein
Nederlandse Hervormde Kerk**

- 1. Zijgevel van de kerk.
- 2. Voorgevel van de kerk.

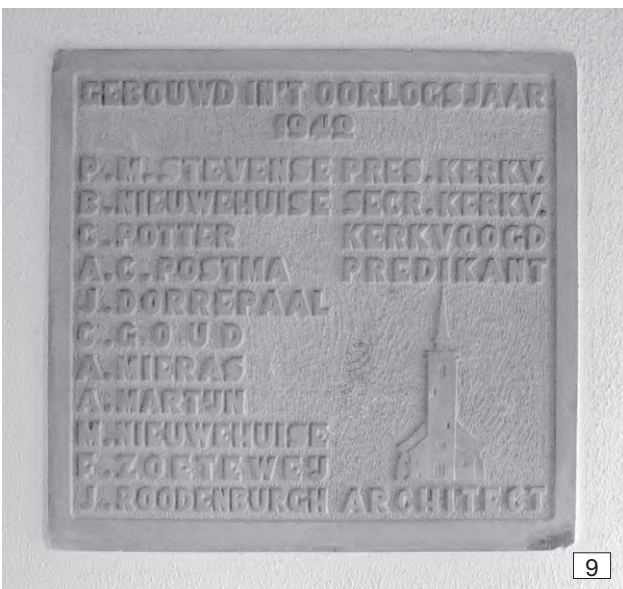
- 3. Hoofdtoegang met smeedijzeren hek.
- 4. Zijingang met smeedijzeren hek.
- 5. Torens spits met op iedere hoek een spuer.
- 6. Hoofdentree van de kerk met daarboven de latijnse spreuk: 'Saevis Tranquillus In Undis'.

7

8

9

Nieuwe Kerkplein Nederlandse Hervormde Kerk

7. Rozetraam boven de ingang.
8. Rozetraam in de voorgevel, rechts naast de voordeur.
9. Gedenksteen, ingemetseld in de kerk, ter herinnering aan de bouw van de kerk.
10. Windwijzer aan de achterzijde van de kerk, voorstellende een engel met bazuin.
11. Windwijzer op de torenspits, voorstellende een leeuw met sabel.

10

11

12

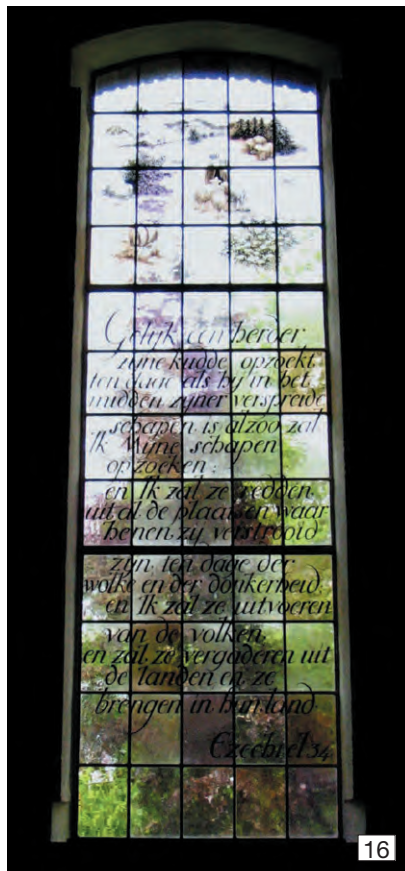
13

14

15

16

17

Nieuwe Kerkplein Nederlandse Hervormde Kerk 12-17. Zes gebrandschilderde ramen in de kerk.

Nieuwe Kerkplein Nederlandse Hervormde Kerk 18-20. Monument 'Tuin der Verzoening'.

21

22

23

Nieuwe Kerkplein Nederlandse Hervormde Kerk

- 21. Gevelsteen ter herinnering aan de bouw van de kerk 1942-1943.
- 22. Gedenkmonument voor de gevallen uit Schore in de oorlog 1940-1945.
- 23. Smederij Sanderse, op het dak een windwijzer, voorstellende een griffioen met een hellebaard.

24

25

26

Frisostraat 13

- 24. Statige boerenwoning van de Anna-Hoeve met diverse gevelversieringen.
- 25. Originele voordeur met kussenpanelen, twee smeedijzeren roosters en rozetten.
- 26. Topgevel van de woning met grote makelaar.
- 27 en 28. Makelaar op de schuur.

27

28

Frisostraat 13

- 29. Oude Zeeuwse schuur, aan één zijde in hout uitgevoerd.
- 30. Origineel Zeeuws wagenhuis.

Molenweg 10

- 31. Ingangspartij in metselwerk met terugspringend metselwerk.
- 32. Bovenlicht met glas-in-loodraam, waarin de naam 'Weltevreden'.
- 33. Smeedijzeren hek, bekroond met Franse lelies, op de hekpalen de naam 'Mon Plaisir'.

Haimeet 13 34. Gevelsteen.

Haimeet 23 35. Oud smeedijzeren hek.

36

37

38

Steenweg 23 36. Fraaie Zeeuwse houten schuur met drie mendeuren, de schuur is met riet gedekt.

Steenweg 1 37. Gevelsteen, waarop een voorstelling van een leeuw en het jaartal 1940.

Steenweg 18 38. Gevelsteen met het opschrift RWS (Regionale Woning Stichting)1959-1990.

Literatuur

- Aalbrechtse, M.A. Merkwaardige grenspalen en grensstenen. Zeelandreeks 4. Middelburg 1976.
- Beekman, F. 'Stoeppalen uit de 17e eeuw op Zuid-Beveland', in: Historisch Jaarboek voor Zuid- en Noord-Beveland 6 (1980), blz. 52-63.
- Broecke, J.P. van den Middeleeuwse kastelen van Zeeland. Delft 1978.
- Brouwer, T. Stoeppen, stoeppalen, stoephekken. Zutphen 1985.
- Coppoolse-Baars, J. Het wel en wee van de Hervormde Gemeente te Schore en Vlakte. Goes 1998.
- Dekker, C. Zuid-Beveland. Assen 1971.
- Dekker, C. Het Onze-Lieve-Vrouwekapittel van Kapelle en de stichting van de parochie Biezelingse 1503-1529. Goes 1979.
- Dekker, C. en Kruisheer, J.C. Het Victorinnenklooster Jeruzalem te Biezelingse 1246-begin 17e eeuw. Odijk 1973.
- Gemeentearchief Kapelle Archiefstukken met betrekking tot de geschiedenis van de kernen en de bebouwing.
- Holthe tot Echten, S. van 'Het Nederlands-hervormde kerkje van vooroorlogs Schore op Zuid-Beveland', in: Bulletin Stichting Oude Zeeuwse Kerken 48 (april 2002) blz. 3-10.
- Jans, Jan en Everhard Gevel- en stiepeltekens in Oost-Nederland. Enschede 1977.
- Klerk, F. de 'De bebouwing op de hoek van het Marktplaatsje te Biezelingse', in: Kadastrale Atlas van Zeeland 1832. Serie Zuid-Beveland (3). Kapelle/Wemeldingse/Schore en Vlakte. Middelburg 2001, blz. 33-36.
- Klerk, F. de 'De dorpskern van Schore', in: Kadastrale Atlas van Zeeland 1832. Serie Zuid-Beveland (3). Kapelle/Wemeldingse/Schore en Vlakte. Middelburg 2001, blz 40-42.
- Kuipers e.a., J. Van schandsteen tot straatkapel. Provincie Zeeland 2000.
- Lepoeter, G.J. 'De buitenplaats Eversdijk onder Biezelingse', in: Historisch Jaarboek voor Zuid- en Noord-Beveland 2 (1976) blz. 7-16.
- Lepoeter, G.J. De geheimen van de kerk van Kapelle onthuld. Goes 1996.
- Oele, B. 'Het oude kerkje van Schore', in: Nehalennia 136 (zomer 2002) blz. 17-23.
- IJsseldijk, W.E.P. van De geschiedenis van Kapelle (Z.-B.). Kapelle 1968.